

Vitéz Ferenc

Szépség és agónia

Csontos János: *Ezeregy nappal – Versek (2015–2017)*

Krúdy Gyula írja az *Álmoskönyv Az Olvasóhoz* intézett bevezetőjében, hogy nem létezik rossz álom, amikor ugyanis álmodunk, ez azt jelenti, hogy még élünk. „*A halottak nem álmodnak, mert hiszen ők már mindent tudnak.*” – Csontos János a bizonyossággá váló sejtelen stációjában, élete ötvenötödik évében, „*Isten ingázó révében*”, noha még sok álomra vágyott, nem tiltakozott a halál eme mindentudása ellen: négy sorosából az áldás és a hálaadás szól minden jóért, amiben volt és lehet még része. Ez az utolsó vers a kötetben, „*A Kétszáz Évesnek*” ajánlotta azt, Arany János-i ihletésű töredékként, fanyar epilógusként. (A kötetzáró *Sejtelen* ciklus címadó versét pedig a mester és barát Oláh János emlékének szentelte, felidézve nemcsak a rendszerváltozás utáni magyar nemzeti kánon minden-gazdájának útját, de megfogalmazva kételyét is, hiszen a végső küzdelemben a létezés „tatamiján” nem tudható, „*a halál vajon hány danos*”, mekkora tehát e küzdelem.)

A József Attila-díjas költő, író, publicista 2017 végén hunyt el, 55 éves korában. Tervezte még (számos más könyv és irodalmi vállalkozás között) az *Angyaldekkameron* című önéletrajzi ihletésű, reneszánsz eszményeket megszólító-megelevenítő (dantei prózaléptékű) társadalmi, egyúttal irodalmi tablót adó regényének trilógiává emelését, ám az *Ezeregy nappal* már csak az utolsó verseskötet (és a *Magyar Idők* tárcasorozatának) címeként élhet tovább. 2017 őszén az új versekkel együtt mutatták be Csontos *Írókorzó* című kötetét is: ebben a húsz költővel és íróval forgatott – a Magyar Televízióban is műsorra tűzendő – kortárs irodalmi portrészorozatának szöveganyaga olvasható. Csontos János óriási energiával s eltökéltséggel munkálkodott maga is az alkotóegzisztenciát kiteljesítő értékközvetítésben, amit szakmai elismerések sorával honoráltak. A József Attila díj előtt kapta meg a Quasimodo-különdíjat, utána a Tokaji Írótabor Kishordó-díját; az újságírói-publicisztikai munkásságáért a Pethő Tibor-emlékérmet, a Szellemi Honvédelemért Díjat, a Csengery Antal-díjat, a Bertha Bulcsú-emlékdíjat; illetve építészeti és urbanisztikai filmezéséért a Kós Károly-díjat, az Ezüst Ácsceruzát, a Dercsényi Dezső-, valamint a Magyar Urbanisztikáért díjat. Életműszintézise boldog-szomorúan, „*tücskösen kérészen*” szól vissza az utolsó versből: ezeregy nappal után zenélve át az éjszakákat, s megérezve az egynapi tündöklések szépségét az agóniában. – Mintha a Hamvas Béla által megalkotott definíció lüktetne bennünk tovább, kérlelhetetlenül, miszerint szépség ott születik, mikor valami még utolszor fellobban, mielőtt meghal. A tücsök-kérész kettősség (a szépségben való

elmúlás és az elhallgatás elleni dalos harc) a *Summa summarum* soraiból szintén átszól: „*Miközben pusztá sík az oltár, / emlékekkel-tervvel vagy dugig.*”

Az *Ezeregy nappal* ugyanúgy lehet jól kódolható utalás a szindbádi emlékjárássra, miként a küldetésstratégiát megvalósító mesélés életben tartó szerepére, történjék az prózában vagy versben, újsághasábkokon vagy képernyőn. Csontos János a *Tíz év* című kötet (2015) után az azóta eltelt időben született verseket szedte össze egyszerre játékos és szomorú őszi csokorba – a nyolc ciklusba összesen 125 opust. Köztük ugyanúgy föllelhetők az önálló címmel írt egysorosok (mintegy aforizmaölcseletet is rejtő szójátékok) és – a Kosztolányi halál elleni orvosságának, a *Csacsi versek* mintájára készült – két-, négy soros ötletek (benne a nyelvi virtuozitást végsőkig fokozó bökversek mellett olykor egészen mélyről fakadt üzenettel: „*Tanulhatsz szolfézst, hogyha végül / csak a szív játszik kotta nélkül*”), mint a nagyobb lélegzetű munkák.

Játékos alkalmi megszólítás a *Szokolczay Lajoshoz* írt 'óda'; s tisztelgő emlékezés az Oláh Jánost megidéző, főntebb említett *Stációk*. A pillanatnyi benyomás és a parodisztikus egzisztencia-kritika finom derűvel – és váratlanul – keveredik a világot Ausztráliától egészen Puerto Ricóig szemlélő verses útinaplójában (*Bédekker*), a ciklust indító *Utazás* című versben azonban aforizmaszerű tézis-antitézis a nyitó és záró sor: „*Az utazás a halál tagadása. [...] A halál az utazás tagadása*” – avagy: az már egy másik utazás. Egy témára írt asszociatív ciklust – alkalmiságában is szintetizáló, játékokteleiben is intellektuális-érzéki tapasztalatokat bevilágító sorozatot – alkot a *Rácsok és virágok*. („Kiegészítések” ezek, melyeket oly virtuóz módon mutatott be Csontos a József Attila-töredékeket újrakomponáló *Száz év talányban*, elkészítette aztán Babits Mihály- és Kosztolányi Dezső-kiegészítéseit; *Para* kötetében pedig negyvenöt versparafrázissal rajzolta újra a magyar költészet arcképcsarnokát Sylvester Jánostól Nagy Gáspárig.) Ugyancsak az „egy-téma” variációs remeklése az összesen 128 kétsorosból álló kínai sorozat; játékos (és „*félelemszagú*”) bölcselletekké formálódnak a *Lamentációk*.

Mindeme „csupa-játék” alanyi kalandozásban gondolati nagyversek születnek – ilyen a Vörösmarty Mihály emlékének szentelt *Nostradamus apokrif jóslata*. Megrendítő panorámát fest Csontos a 21. század eleji állapotainkról („*Nemzetség fordul nemzetség ellen, / nemek nemek ellen, sosem igenelve*”), tudatában annak, hogy „*mi magunk vagyunk a veszély maga*”, s hogy „*az idők mindig beteljesülnek*”. A fogcsikorgató tagadások, a szeretetpótló gyűlölködések és mímelt illemek, az agonizáló Szépség falanszterében – ahol „*árnyék-erő szó be préda-társadalmat*” – egyszerre világossá válik előttünk, hogy „*nem értettük meg élethivatásunk, / megértünk hát a teljes pusztulásra*”. A költő azonban nemcsak az önpusztító világgal néz szembe, hanem saját halálával is (az alkotóenergia még a hanyatló test ellen feszül; elalél, de aztán kapaszkodik az égbe a hit) – és a játékba (szarkazmusba és

öniróniába) oldja az utolsó erőfeszítéseket: a túlélhetés szkeptikus reményét adó „egynyári dalokat” – de hiszen „*Nincs is más idő mint ez az egynyár / kimerevült egyszervolt jövő*”. Még a sejtelem „ingázó révének” tükör-fodrozódásában, de már az egyre biztosabbnak látszó összeomlás határán „*Futnak az órák / roppan az égbolt*” – szólnak az *Időzavar* nyitósorai; a *Summa summarum* pedig megkísérli elfogadhatóvá tenni a megérthetlent. „*Biztonságban vagy valahára: / őrangyal-sereg körbefog. / Letörölve a palatábla / s készenlétben a görbebot. // Ami lesz, elmúlt; s ami volt már, / vagy elsüllyed, vagy felbukik. / Közben pusztá sík az oltár, / emlékekkel-tervvel vagy dugig. // [...] Nincsen ítéskem, aki büntet / s aki jutalmaz – csak te vagy. / Eredben régi verssor lüktet: / idő az örök pillanat.*”

Szépség és Agónia. De hiszen nincsen abban semmi szép, hogy valaki meghal – mondhatnánk Lázár Ervinnel, közben azért fenntartjuk magunknak az álomlehetőségeket, az álmodás-reményt. „A halottak nem álmodnak, mert hiszen ők már mindent tudnak.” Krúdy (aki 55 éves korában halt meg) a tennivaló, az elfoglaltság, a feladat mámorában várta a halált. Csontos János mindent megszámlolt (június 16-án született, az *Ulysses*-i mitológia szerint a világ teremtésének napján; matematikai minták szerint rendezgette kötetét: *Kétezer leütés*; négyzetre emelt *Szonettkoszorú*; ezerbetűs kisesszék a *Kárpát-koszorúból*, az elszakadt Magyarországról, *XL*: a negyvenévesen összegyűjtött költemények; negyvenöt évesen negyvenöt tisztelgő vers a magyar költészet előtt; az *Angyaldekameron* száz fejezete, fejezetenként tízezer, összesen egymillió betűje). De az álmait már nem volt ideje megszámlálni.

(*Magyar Napló, Budapest, 2017*)

Cs. Nagy Ibolya

A Dsida-költészet kérdéskörei – egy könyv kapcsán

Tárt kapukhoz fényösvény viszen – Dsida Jenő költészete és műfordításai

(Szerkesztette: Kabán Annamária, Mózes Huba)

A Dsida-recepció- és filológia egyre gyarapodó kötetei között is kiemelkedő könyv a című a fenti, a *Tükör előtt* című verskompozícióból való idézetet választó kritika-, tanulmány-, műelemzés-, valamint a költő levelezéséből is szemezgető dokumentumgyűjtemény, amely Kabán Annamária és Mózes Huba sokévi (évtizednyi) kutatásának, verstani, stilisztikai, filológiai munkálkodásának reprezentatív foglalata. Válogatás számos, megjelent munkából, s új kutatási eredmények bemutatása egyben (a szerzők Dsida-írásait-, kötetét jól ismerők szerint tizenhat új dolgozattal bővítve az eddigi eredményeket). Egy költői életmű és egy költő életútjának konzekvens, filológiai elmélyültségű vizsgálata; kiadatlanul bujkáló művek (versek) napvilágra segítése, sorsmozzanatok, életesemények tisztázása, olykor tisztítása a rájuk rakódott tévedések vagy félremagyarázások, értelmezési tévesztések alól. Amolyan delfinológiai búvárkodás irattárak, könyvtárak, egykori újságok, levelesládák mélyén, hogy valamely Dsida-vers valamely sora, sortöredéke, néha csupán egy kifejezés variánsa, vagy épp – például a *Nagycsütörtök* című költemény esetében – a vers bemutatott szövegváltozatai segítsenek a költői versépítésnek nemcsak a végeredményét, hanem a folyamatát is megismertetni. S ezzel együtt alkotáslélektani pillanatok részesévé tenni az olvasót. Mert mi minden játszódhatott le a költőben, amíg – példánkban maradván –, a versbéli „sűrűdő sötét”-ből a végleges változatban a csatlakozásra váró, beteg, félreütő szívű Dsida kimerült, ziháló, légszomjas magányát inkább kifejező „fulltag sötét” lett? S ahogy, amíg a költő eldönti, hogy a kocsárdi állomás mozdonyai nem „dörögnek”, hanem „zörögtek”, mert ez a lágyabb hangzású ige lefokozza ugyan a helyzet drámaiságát, de ideges, zaklatott, bosszantó tónusával fölerősíti a várakozó költő idegállapotának, a *belső helyzetnek*, a léleknek a hangulatjeleit.

Ez a kutatómunka, életmű vizsgálat tehát szolgálat is egyúttal, erős elköteleződés, már-már kutatói életfeladat, amely nem vállalkozik – persze, kérdés, hogy miért nem – egy új, egy teljes Dsida-monográfia megalkotására, de mindent a keze alá tesz annak, aki, ha valaki ezt mégis meg akarná tenni. (A kérdés, hogy miért nem, azért sem tűnhet fel fölöslegesnek, mert a két szerző szakmai életútja Dsida-dolgozatokkal, kö-

tetekkel van kirakva, csak kiemelve néhányat: *Vers és lélek. Dsida Jenő és költészete; Textus és intertextus. Szövegek világa a Dsida Jenő-i szövegvilágban; Ó, múzsa, tedd, mi Istened parancsa. Dsida-versek- és fordítások szövegépítései; Reflexió és önreflexió Dsida Jenő költészetében. Esszék, szövegtani megközelítések; szövegvalogatás: Tükör előtt. Képek és iratok Dsida Jenő hagyatékából; stb).*

A könyv mozaikjaiból, rövidebb-hosszabb írásaiból, a némelykor mindössze egy-két lapnyi verstani elemzésekből; a kiegészítő filológiai adatokból; az életrajzi mozzanatok fölillantásából; a nyitó tanulmány Dsida-életrajzából, életút vázlatából egy kronológiai rendbe szerkesztett költői pályakép bontakozik ki. Így a kötet a kezdetektől a korai végéig tartó költői életsors, életút emberi és szakmai stációjának megrajzolása: a borító ide illően szelíd nagybányai tájat ábrázoló, Iványi Grünwald Béla-festmény mögött. Amely képen, tobzódó színekben egybeomlik a föld és az ég, mint ahogy Dsida életszemléletében és poézisében is eggyé vált a profán és a szakrális, s valóban, a csak a maga számára létező-látható *fényösvényen* indult el, szívhajós, *fullatag* életéből a „végtelen világmezők felé”, hiszen, így írta: „Élet, halál, most látod, egy a kettő!” (*A pántos kapukon túl*)

A könyv kronologikus struktúrája tehát az egyik jó, hasznos megoldás, amely ezt a közel négyszáz oldalnyi szöveget átláthatóvá, jól forgathatóvá teszi, s ebben egyáltalán nem elhanyagolható részlet a jegyzetelési mód, a felhasznált irodalom egyszerű, de világos szerkezete, a jelzések következetes végigvitele: ez egy gondosan szerkesztett kiadvány, s nem írások esetleges halmaza, ne tekintsük ezt a rendet sem manapság olyan magától értetődő könyvészeti jelenségnek. Amit hiányolhatunk a szerkesztéssel kapcsolatban, az ugyan lehet részletkérdés, az írások megjelenési idejének közlése, mert nem Dsida, nem a költő pályaképéhez tartozó adalék: de pontosabb jelzőkarói lehettek volna a két irodalomtörténész szakmai életútjának. Annak, hogy a művekkel való találkozásai mennyire nem esetlegesek; hogy mennyire nem leplezett vonzalom, hiszen önkéntesen felkínált munkaévek vannak a kritikák, elemzések, a filológiai adatok háttérében; hogy milyen meghitt, hiszen régi és élő a költő és kutatóinak kapcsolata; hogy a szerzők nemcsak ismerik, de szeretik is munkájuk tárgyát: Dsida Jenő életművét.

Ez az ív a kötet tematikai szerkezetében, számos fejezeten át, a már említett életpályavázlattól, mesterek felidézésével; marosvásárhelyi, marosvécsi, debreceni élmények-öszönzések-találkozások említésével; a korai versek, verskísérletek elemzésével-értelmezésével folytatódik, majd egy nagyobb fejezetben az első kötettől a posztumusz verseskönyvig terjedő kronológiai menetben, verselemzések sokaságán át eljut a kötetekből kimaradt költemények egy részének rendszerezéséig. S onnan tovább, már tematikus fejezetben, a versekben föllelhető bibliai ihletettségek poétikai jeleinek bemutatásáig halad, hogy egy újabb szerkezeti és tematikai egységben a fordító Dsida Jenőről olvashassunk; egy másikban a költő verseiben megjelenő

irodalmi alakok, művek, hősök kerüljenek górcső alá; a zárófejezet pedig a Dsida-recepció kérdéseire irányítja az olvasókat. A *Függelék* valójában a levelesláda: részint az özvegyé, részint a költőé.

Mint minden tanulmánykötet, minden életművizsgálat, minden kritikusi-irodalomtörténeti vélemény, ítélet, Kabán Annamária és Mózes Huba közös munkája is fölveti a szokásos és alapvető olvasói kérdéseket. Csak töredékesen: milyen – esztünkben – költői arckép rajzolódik ki az elemzések segítségével előttünk? Milyen jellegadó vonásai vannak a könyv alapján a Dsida-poézisnek; milyen ez a poézis elemeiben, motívumaiban, de összességében is; de főképpen, milyen a szerzők elemzési módszertana?

Meg is állhatunk ennél a kérdéskörnél.

Mindkét szerző verstannal, stilsztikával foglalkozó szakember, tanárok, filológusok. Nem véletlen tehát, hogy mindkettőjük módszertanának a verstani és stilsztikai alakzatok elemzése, a filológiai kutatómunka az alapkövei: precíz, alapos, igen célratoró, nem egy esetben ezért már-már kurta, de tanítani valóan összefogott írásokkal találkozunk a kötetben. A szerzők bátran, mert magabiztosan alkalmazzák az esztétikai szaknyelv fogalmait, olykor talán kissé rá is nőve ezáltal a versszövegre, s erre azért emlétsünk meg egy-két példát. A korai verseket bemutató fejezetben találkozunk *A makronikus szermocináció verse* című (magyarul *idegen nyelvi* elemeket, továbbá *képzelt* fordulatokat alkalmazó), bő egy lapnyinál nem hosszabb dolgozattal, amely a költő gimnazistakori, *Bábel* című versikéjét mutatja be: de olyan szaknyelvi apparátussal, amelyet ez a zsenge bizonyosan nem igényelne. S a vers önértékét messze felülmúlóan erős fogalmi-szaknyelvi hadrendet állítanak a szerzők az elemzés szolgálatába a tizenöt esztendő, szatmári gimnazista Dsidának IV. Károlyról írott opusza esetében is: holott a mű legföljebb azért lehet érdekes, persze, túl a tehetség vitathatatlan és kivételesen korai jelein, mert mutatja, amit a költő majd később, verstani írásában (*Titkok a versfordítás műhelyéből, Pásztortűz, 1936*) olyan határozottan kifejt a mívés rímalkotással kapcsolatban. Azaz: már ebben a „fogalmazási gyakorlatban” is látható, hogy Dsida nem kedveli a ragrímeket! Mi több, írja majd, azokat nem is tekinti igazi rímeknek, sőt, őt idézve: „nem tudom elviselni a magánhangzós ragrímeket, az asszonáncot”, bármily „morcosan” tekinthet rá emiatt „Arany János és a derék Gregus Ágost szelleme”: s már ebben az igen korai versezetben sem találunk egyetlen – könnyű megoldású – ragrímet sem.

Ám annak többségben lévő, sok tucatnyi (verselemzésekben, vershivatkozásokban talán a százat közelítő) és igen bizonyító erejű példájával szembesülünk a kötetben, hogy a tárgyyszerű, gondos szövegvizsgálat mennyire nem hiányozhat a műértelmezések módszertanából. Arra kínálnak mintát ezek a versmagyarázatok, hogy a vers egész értelme, üzenete; a költemények gyakran alig kifejtendő-índokolható érzelmi, hangulati hatása; az olvasói megérintettség szét alig szárazható, ki alig bontható

tó érzete mégis micsoda gazdag grammatikai, stiláris, versformai szerkezetet takar; hogy a költői spontaneitás, az egyszerű tökéletesség képzetét milyen bonyolult nyelvi struktúra tudja csak megteremteni. Azt tudjuk meg az elemzésekből, hogy Dsida milyen bravúrosan bánt a rímekkel, milyen mesterien tudott kompozíciót építeni, milyen pompás stiláris fogásai voltak, hogy tudott bánni a nyelvvel: de az elsődlegesen formai vizsgálat alapján is megjelenik előttünk a költői arckép.

Csak példákat említhetünk most is, ezek egyike legyen a *Miért borulnak le az angyalok Viola előtt* című versciklus, a *Bevezetéssel és Utóhanggal* is ellátott mű. Amelyről az elemzőnek (Kabán Annamária) fontos, kiemelt utalása Mózes Huba megállapítására, hogy a vers „látványt és látomást” ötvöz, tehát, hogy a látomás mintegy *szövegszervező* elemmé válik a költeményben. Nem a megállapítást cáfolandó, éppen erősítendő, kiegészítésként tehetjük hozzá: a kritikus által kimutatott formák, a műnemi, műfaji gazdagság; a líra kifejezőeszközeinek, a hangnemi változatoknak a bősége, vagyis, hogy a versciklus „leíró, vallomásos, moralizáló, himnikus, elégikus, fohászodó, panaszdal- és tankölteményszerű” részeket ötvöz; továbbá a verstani sokszínűség, hogy az időmértékes versformák seregét alkalmazza Dsida, hogy „ütemhangsúlyos, rímes és rímtelen sorokat, strófákat és versszerkezeteket” együttesen használ: ez a tobzódás akár kaotikussá is tehetné a költeményt, ingatagá a szerkezetet. Csak akkor, abban az esetben nem, ha ennek a formai-alaki keveredésnek *többlétértéke* is van. Ha ezek a poétikai, verstani megoldások áttemelik a verset valamely új, másik értelmezhetőségi, érzelmi, hangulati dimenzióba: s ebben a nyári este-alkony történetét, emlékképeket megvillantó, elmondó verséptményben a *szintváltás* lehetőségét éppen a „konkrét tér és idő jelenségeit és eseményeit a szakrális tér időtlenségébe emelő látomás”, azaz, a formák cserélgetése nyomán megképződő, a racionálisra ráboruló irracionalitás, az *elvonatkoztatás* lehetősége kínálja föl. Az tehát, ami Dsida létszemléletében mindig is jelenvaló sajátosság: hogy a poézisben mindig is boltozatot emel a valóság tárgyias ábrázolása fölé, hogy a való mindig beleolvad valami földöntúliba. Másutt (*Dal az elmaradt vallomásról*) a tanulmány szerző (K. A.) által említett sűrű alliterációk, az ismétlések, a kezdőrímek sorozata, a fogalmazás lendületes irama, a dinamikai hatást kiváltó igék alkalmazása a vers *zeneiségét* fokozzák, s lesz így a szerelmi vers több egyszerű vallomásnál: a költő érzelmi vibrálásának, szinte viharának kifejezője. Az *Út a Kálváriára* című vers elemzésének (K. A.) alapmondata szerint Dsida költészetében a „szépség az, ami az igazságot megvilágítja”. A vers a krisztusi, a Golgotára vivő útra asszociáltatja az olvasót, s Dsida hitélményének, hitképzetének oly gyakori megjelenéseként a személyes sors itt is áttemelődik a szakrális dimenzióba: s e mögött most is a versformai elemek változatossága, egyben kicserélhetetlensége, pontossága, a szóval, a képpel, a rímekkel bánás *szépsége* van.

A kötet egyik legárnyaltabb elemzése (K. A.) a *Tükör előtt* című kompozícióé,

melyet, idézi a tanulmány szerzője, Láng Gusztáv „világkép-hordozó nagykompozíciónak” nevez. Kabán Annamária alapos, szakaszról szakaszra menően részletes vizsgálata itt is a versforma (most a stanza), és az alkalmazott stílusesszók bemutatására épül, s ebből a *formai állapotrajzból* vezeti le a költemény eszmei sugallatát, s nem fordítva, ami amúgy a gyakoribb elemzői eljárás: hogy a kritikus egy mű intellektuális, érzelmi, hangulati közlendőjéhez keresi meg utóbb a kifejező erejét, e közlendőt szervező formai elemeket. Hattyúdál, létösszegző, számadásra készítő a vers, írja Kabán, elégikus szomorúság lengi be, a költő, tudva-tudatlanul élete vége felé járván az alkotásra összpontosító nyugalmat vágyja, a földi és a transzcendens világok egymásba olvadását idézi meg.

S mert a módszertani eljárások kérdése összefügg azzal a többivel is: vannak-e új megállapításaik a szerzőknek, s melyek a kötetből kiemelhető legizgalmasabb filológiai eredményeik, e fenti verset ebben a kérdéskörben is példaként hozhatjuk fel.

Mert a kritikus megállapítja, hogy Dsida, az új klasszicizmus szellemében-jegyében „imitálja ugyan Byron verses regényének – Don Juan – műfaji-versformai jellemzőit”, de az csupán formai imitáció. Imre Lászlónak a verses regényről írott jellemzőit hívja segítségül Kabán Annamária annak bizonyításához, hogy a Dsida-féle verses regény éppen a költő szemléletben lévő másság, az eltérő világkép okán lesz egyfajta anti-byroni mű. Mert, hogy a verses regények jellegadó világképi vonásai az „egységes világnézet és világmagyarázat hiánya”, a hagyományos értékhierarchia „érvénytelenné válása”, a melankólia és a céltalanságképzet: s mindezzel szemben Dsida művében pontosan a stabil, erős keresztény világkép „szervezi egységbe” a mű sokféle tematikai-hangulati-érzelmi elágazását. Továbbá, hogy Dsida alkotása mindenekelőtt lírai mű, s nem „regényszerű” alkotás, s hogy a lineáris szerkezetet „felülírja” az „asszociativitás”, s a váltakozó idősíkok „mintha magát az időt számolnák fel”, azaz: Dsida költeménye a verses regény megújítása, újfajta változata.

Nem hagyhatjuk ki a mégoly rövid és töredékes példatárból a már említett *Nagycsütörtök* című vers szövegváltozatainak bemutatását sem (mindkét szerző foglalkozik a témával): ez a Dsida-életművet behatóbban nem ismerők számára igazi filológiai csemegét jelenthet. A szerzők négy szövegváltozatot elemeznek, s azt az utat is bemutatják, azt a „metamorfózist”, amely a vers születésétől a végleges változat elkészültéig tart: a folyamat a formai megoldások „értékszerkezetté” emelkedése.

A legismertebb Dsida-sorok közé tartozik a *Sírfelirat* négy sora, ott van a vers a házsongárdi Dsida-kripta homlokzatán is. Idézzük fel most:

Megtettem mindent, amit megtehettem,
kinek tartoztam, mindent megfizettem.
Elengedem mindenki tartozását,
felejtse el arcom romló, földi mását.

Nyers prózára lefordítva: a halálra menő költő, mint bárki ember, én-leltára, ön-leltára alapján részben adós, részben neki tartoznak: virtuális, szimbolikus hiányok mindkét oldalon.

Mózes Huba elemzésének alaptétele szerint a második és a harmadik sor viszonya a tisztázandó, a legfőbb kérdés ugyanis: hogyan szólhat a második sor a költői adósság *megfizetéséről*, a harmadik pedig a neki járó minden tartozás (mások adóssága) *elengedéséről*, miért nincs valamiféle egység a szimbolikus gesztus fogalomhasználatában? A logikusnak tetsző válasz nyilván az, hogy az adósságot megfizetni, a nekünk járó tartozást elengedni szokás. Mózes Huba a filológia oldaláról közelít a kérdéshez. Csak a következtetést említve: a tanulmányíró a Biblia idevágó fogalmait, Máté és Lukács evangéliumait vizsgálva jut arra a filológiai eredményre, mely szerint Dsida szóhasználatában az Új- és az Ószövetség eltérő erkölcsi képzetéből fakadóan okkal jelenik meg mindkét fogalom. A *megfizetett tartozás*, eredetében egyfajta üzleti akciót sugallva, az ószövetségi, zsidó szemlélet tükröződése; az *elengedett tartozás* a keresztényi *bűnbocsánat* versbéli kifejeződése. S a filológus vizsgálata azt is valószínűsíti, hogy a költő a számtalan bibliafordítás közül – mivelhogy latinul kiválóan tudott – a Miatyánknak a római misekönyvben szereplő, latin nyelvű szövegét használta alapul.

S ami e négysornyi intelem és hagyatkozás végső lényege, e tömör létösszegzés felragyogó bizonyossága, mely kérés, szelíd óhaj, szemérmes felszólítás is: nem számít a rossz és egyre romló test – Dsida finom, érzékeny, a romlás csúfságát szelídítő-enyhítő képével csak *arcot* ír –, az számít, ami a költő teremtett világából maradandó, a vers s a bennük tükröződő, romolhatatlan lélek.

A fordító Dsida munkái között Mózes Huba Assisi Szent Ferenc *Naphimnusz*ának magyarítását meg a különböző közlések miatti csonkulásokat, kieső, kihagyott, kicenzúrázott sorokat mutatja be, egyúttal a „csorbítatlan” szöveget is közölve, mellette a mű további magyar költői és bibliafordításait, kódexmegjelenéseit is összevetve: az írást a kötet talán legbonyolultabb, leginkább idő- és munkaigényes dolgozataként, a filológusi munka kiemelkedő példajaként említhetjük. (Mások mellett Dsida Puskin és a román Eminescu és Arghezi fordításairól is szó esik a kötetben.)

S olyan – meghökkentő – kutatási tétel is a szemünkbe ötlük, mely szerint a Dsida-költészet „számszerű arányai” 1997-ig (ez a dátum föltehetőleg *A Dsida-filológia kérdéseiről* című, Mózes Huba-dolgozat születési ideje) az alábbiak: valamennyi, a költő életében megjelent vagy posztumusz kötet, minden további gyűjtemény, válogatás szerint a több mint 1200-ra tehető eredeti Dsida-versből („ha jól számoltuk”, írja Mózes Huba, s minden bizonnyal jól számolták) összesen csupán 494 jelent meg kötetben.

Zárjuk kérdéssel ezt rövid, ily módon csak felületes kötetismertetőt.

Bár az eltelt húsz esztendő legalább négy újabb Dsida-verseskönyvet is termelt,

kötetből kimaradt válogatást, összegyűjtött versek kötetét (a négyből három e szerzőpáros munkája): *Buzdítás könnyűségre. Kötetből kimaradt versek, 1932–1938*; összeáll. Kabán Annamária, Mózes Huba; Bíbor, Miskolc, 2009; *Útban a rendeltetés felé. Kötetből kimaradt versek, 1928–1931*; összeállította Kabán Annamária, Mózes Huba; Bíbor, Miskolc, 2010; *Dsida Jenő összegyűjtött versei*; összeáll., szerk. Láng Gusztáv és Urbán László; Savaria University Press, Szombathely, 2011; *Nyáresti áhítat. Kötetből kimaradt versek, 1928–1938*; összeáll. Kabán Annamária, Mózes Huba; Bíbor, Miskolc, 2013; egy mai *számszerűségi* vizsgálat mit mutatna vajon? Születése után több mint egy évszázaddal kézbe kaphatja-e az olvasó Dsida Jenő poézisének minden versét?

(Orpheusz Kiadó/Guttenberg Pál Népfőiskola, Budapest, 2018)

Üzenet (1990, linómetszet)

Csorba Piroska

Kiűzetés és befogadás

Fecske Csaba: Kiűzetés – Válogatott és új versek

Fecske Csaba az idén lett hetvenéves. Őt magát és verseit, írásait majdnem ötven esztendeje ismerem. Tanúja voltam indulásának, tehetsége kibontakozásának, amely azóta – kétség sem fér hozzá – a magyar líra legkiválóbb alkotói közé emelte.

Hetvenedik születésnapját a *Kiűzetés* című, „Válogatott és új versek” kötetével ünnepelhetik tisztelői. Paradox módon ezúttal a születésnapos ajándékozta meg olvasóit.

A kötet cím egyértelmű: ahogyan az Édenkertből kiűzetett az első emberpár, úgy üzetett ki gyermekora és ifjúsága Paradicsomából a költő. Észrevétlenül, ám könyörtelenül kiűzte őt az Idő – ahogyan mindannyiunkat.

Nyolc, már megjelent kötetéből (*Majd máshol; Ami lehetne még; Jelölni tüntömet; Első életem; Visszalopott idő; Akinek arcát viselem; A hús pogány éneke; Árnyas kertben*) válogatott – önnön szigorú mércéje szerint – a költő. Az utolsó ciklus 23 verse pedig új, kötetben még meg nem jelent opusz. Nem került a válogatásba egy sem az 1998 előtt megjelent kötetekből (*Arcok holdudvara; Vakfolt; Holdfényben; Valami üzenet*), és a gyermekverseit is mellőzte Fecske Csaba.

A versek tematikája széles spektrumú, átöleli az emberi létezés minden aspektusát. Vissza-visszatér bennük az idő, a mulandóság élménye és problematikája: „a mát zabálja föl a volt” (Távozás); „szinte észre sem vette elmúlt az élet / elmúlt és nem lesz újabb lehetőség / nem másítható meg a múlt a jövő még / úgy sem...” (Negyven felé); „e földön semmi sem örök / mért volna az a szerelem” (Láva alatt); „az idő fut akár a nyúl” (Halottak napja); „...átfúj rajtam jeges huzatként / az idő...” (Anélkül hogy tudnám); „nem te következel majd utánad” (Őszi reggel); „az idő eltelik veled / soha egy pillanatra sem / állíthatod meg tüntödet” (Isten arcát).

A megélt évek, tapasztalatok számvetésre készítetik a költőt; összegez, mérleget von, örök érvényű tanulságokat fedez fel: „(az ember) ahogy veszteségei sokasodnak / már hiszi a keveset is soknak” (Őszi reggel); „elég tapasztalt s bölcs ahhoz hogy belássa / legjobb ha ami kincse volt azt kiássa / – hiszen csak az marad meg amit másnak ad” (Negyven felé); „mindig többet veszítünk / mint amennyink volt...” (Nem tudhattuk); „egyik történet mint a másik / nincs ami lehetne még” (Ami lehetne még).

Fecske Csaba világában ott az Isten, akivel perlekedik: „ez övön aluli ütés volt / részedről Uram” (Játszma); akinek léte bizonyosságból olykor kétséggé válik:

„vajon mért nem mutatkozik / meg színről színre a gazda” (A semmibe öntöm); „Istenem ha volnál / hozzám lehajolnál / egy kicsit szeretnél / magadhoz emelnél” (Ima-féle); akit szüntelenül keres és megtalálni vágyik: „túl nehéz volt a kereszt elestem / ó Uram a kezdet kerestem / s rémülten a semmit markoláztam / nem voltál ott ahová belestem / nem vagy sehol tán nem is létezel” (Az ébredés nehézségei); „bár mindig csak bántottad őt / reméled fiául fogad / s mint puha meleg kabátot / adja majd rád halálodat” (Isten arcát). Ez a gondolat a felnőtt ember nagy feladatáról, önnön végességének elfogadásáról is szól. Milyen lesz az a pillanat, milyen lesz a nemlét, amely ott készülődik az élő minden sejtjében? Mindent megfigyelve tudja: „a hideg tetem a létezés mocska / egykedvűen dagonyázik benne az idő” (A prospektúrán); s az élete végén az emberről „mint pusztuló ház faláról a vakolat / lehámlik róla lassan a teste” (Az út végén). Nincs menekvés, „aki a nevét hallja osszerezzen / szótlantul szedi a sátorfáját nevébe csomagolva / dobja vissza közénk szegényes életét” (Az időgondozóban). Ahogyan szarkasztikus humorral írja a *Kórházi dal* című versében: „az emberi sors fatális / volt élet hát lesz halál is”. A halandóság elfogadásának fázisai fel-felbukkannak a versekben: „szívemen már a halál dörömböl” (Az ébredés nehézségei); „ez a föld hamarosan elbocsát engem is” (Dávid király könyörgése) – és megválaszolhatatlan kérdéseket szül a kikerülhetetlen vég: „mi célt szolgál a test / az anyag tudja-e” (Hajnali rigó); „...mennivel több / esélyem volt amikor még nem éltem” (Ami sose volt). S a bizonyosság, hogy eljön a vég, amikor majd „végigzuhanok a földön / s létem törött poharából / az időt a semmibe öntöm” (A semmibe öntöm).

Hetvenévnvi élet állomásai – gyermek- és kamaszkor, ifjúság, szerelem, testiség, páros lét, megszületett és meg nem született gyermekek, felnőtté válás, magány, szenvedés – mind helyet találtak maguknak a versekben. Mindent megőrzött az emlékezet, amely „...nem törődik a ténnyel” (Nem tehetjük), amely varázslatra képes: „búzavirág és katáng kék / foltjaival elővillan az idő / hasadékain át gyerekkorom” (Mese); „ma rád gondoltam nemlétezőm / szöke voltál és kék szemű / mint nővéred és bátyád” (Mi lesz veled). A jelenben felidézni a tünt időt, valóban varázslatos és sajátos képessége az embernek, ahogyan Fecske Csaba írja a *Kicsordulsz belőlem* című versében: „emlékezem utat török / az elvadult időben”, vagy máshol: „múltam küszöbén állok” (Dél) és „egérsurranású riadt kis neszek / a visszajáró évek hangjai” (Üres házban). S van, aki már nincs a jelenben, csupán a múltban: „az emlékek mint Pompeit / a láva őrzik őt nekem” (Láva alatt).

Az emlékezés létjogosultságát, hasznát is megkérdőjelezi a gondolkodó lírai én: „az emlékezés mire jó / a visszalopott időben / nincsen élet csak én a tetszhalott” (Az ébredés nehézségei). És mi van akkor, ha már az emlékekben sem lehet bízni, ha a szeretett szülő „összetéveszt a bátyámmal / és mesél nekem rólam” (Az utolsó stáció)?

'Ember vagyok, semmi sem idegen tőlem, ami emberi' – Terentius mondása érvényes Fecske költészetére is. Lírájában nincsenek tabuk, művészi formálódik a testiség, az erotika, lásd *A hús pogány éneke* ciklus darabjait (A titok; Unatkozó hús; Kalauznó; A kis fősvény; Bakfis a tükör előtt; Rege a szívről; Artemisz; Lesboszi szerelem; Rege; Léda; Casanovát beajánlják; Vénusz születése; Szerelem kis korcs kutya; Cigánylány; Az almafák alatt; Tolvajok; Nem volt hely; Kerti party; Anakreoni; Kései; Egy augusztus; Visszatérők), és erről az elementáris élményről szól *A faun éjszakája*; Ámor mostohái és az *Azon a nyáron* című vers is: „...azon a nyáron találtam / magamra a magány sötét pincéjében csodálkoztam / a testnek mennyi titka van”.

A magány és a páros lét feloldhatatlan ambivalenciája feszíti a lírai ént: „az egy bordában szőtt élet / kettőnknek más sorsot jelent” (Ismét); „ide jutottunk kedvesem / irgalmazzon nekünk az ég” (Ketten); „mondd hát ez az a pillanat valóban hogy / elválaszthatatlan-egy lett belőlünk” (Ideje jött); „a ködön áttűnő lámpafény / mint borzas csöpögő ecset / sárgára festi a padon / kihűlt helyemet” (Egyedül); „homlokod mögött hűlt helyem” (Összefércelni velem).

Fecske Csaba lírai világa kettős gyökerekből táplálkozik. Élete első tizennégy esztendejét szülőfalujában, Szögligeten töltötte, az azóta eltelt ötvenhat évet Miskolcon. Mára mindkettő az övé, bár azt mondja, a mai Szögligeten már nem tudna élni. Szögliget azonban, gyermekkorra Szögligete ott él benne kitéphetetlenül. A természet gyermekeként barátságban van vadvirágokkal és madarakkal, „árvalányhaj ebszőlő csucsor / gyöngyike kakasmandikó / királyné gyertyája golyaorr / s genyöte Styx partján lakó” (Vadvirágok); „fészket rakja a fecske vidáman a ház ereszére / blúzát bontja a rügy fújja dalát a rigó” (Tavaszi disztichon), természeti jelenségekkel (Vihar), fákkal és évszakokkal: „átpréseli magát a nyár / a gyümölcsön...” (A sárba le).

Miskolcon, az avasi paneltömbök között, ahol szemét „fölszvik (...) a kockaházak” (Kora reggel), sem kerüli el figyelmét a természet: „a korlátra könyökölve bámulom / az utcát életünk zajos színterét / a Bükk borongó erdőit...” (Szeptember), a bérház előtti juharfa (Juharfák), olyan természetesen van jelen a versekben, ahogyan született nagyvárosi költőnél talán soha: „a kertbe tétován merészkedő / tavasz szóra bírja az elevent” (Próbaforrás); „kiszakad az égből egy rigó” (Helyet keresnek); „itt volt egy bokor valaha / legjobb gazdája szemem volt” (Skicc), hogy az *Egy vadalmafához*, *Baracktolvaj* és a *Téli táj* című versekről már ne is szóljak.

Egyszerre látja és láttatja a valóságot a 'kisember' nézőpontjából, foglalja versbe a hétköznapi élet banális történéseit, és emelkedik mindezek fölé a nagy gondolkodók bölcsességével és szerénységével.

A beszédes nevű *Gesztenyés utca*, a költő lakóhelye (Hétköznapi strófák), a panel *kockaházak*, *kopott nénik*, a *reklámújságot lapozgató szél* (Kora reggel), *sokdioptri-*

ás szemüvegében *Ella néni*, aki eltemette mind az övéit (Juharfák), a város (Városom: Miskolc), a koldus, aki „a színház árkádjai alatt ül a nyomorúság / trónusán viharvert tolószékében” (A Széchenyi utcai koldus), a hajléktalan, aki „hullámpapíron fekszik a padon” (Burjánzik tovább) ott lélegzik, él a lírájában, ahogyan ott vannak a költő korának jellegzetes szereplői is, a *Beatles*, *Bee Gees*, *Illés* zenekar (Korcsolyapálya); *Marina Vlady*, a *twist* (Kamasz); *Alain Delon* (Rege); a *Honvéd*, *Fradi* (Tanúid voltunk); a *Híradó* (Hétköznapi strófák); *Volvo*, *Mazda* (Epilógus).

Versbe zárja, lírává emeli a hétköznapi élet megannyi bagatell pillanatát: egy telefonálást, „három napja esik az eső / mondja bátyám a telefonba” (Szögligeten esik az eső); egy kórházi látogatást a sógoránál, „a steril szobában voltál már akkor sápadtan beesett szemekkel / segítettél felkötni a maszkot a kényszeredett mosoly / koporsóját...” (Tanúid voltunk); a költözést, amikor az üres szobában „a kályhacső helyén a kormos nyílás / semmibe meredő szemüreg” (Költözés), a számítógépen érkezett ímélek és a rendezetlen számlák realitása mellé a művészetet állítja kontrapontként, „...polcomon Rilke és Eliot / meg mások művei gazdag vagyok” (Téli reggel). A pillanattól – amikor anyja SZTK-keretes szemüvege a kezébe akadt – eljut az örökkévalóságig „...nem tudta / hol van nem érzékelte csak mi tudtuk hogy el van veszve / és igazából már soha senki senki csak az Isten fog / rátalálni mint a kertben bóklászó gazda az avarban / megbúvó utolsó szem dióra” (Szemüveg).

S megjelennek a legköznapibb történések mellett – sokszor éppen azok ürügyén – az emberi lét nagy kérdései is: „aki hívott mért hívott ide / ha végül magamra hagyott” (Kérdés); „semmi sem múlik el egészen lesz ami volt / és lesznek akik valaha voltak” (Anyegin elkallódott levele); „a szárnyam vagyok / vagy az a féreg melyet / fölrepít a szárny” (Lepke); „hol van ó hol van / ami volt hol van / ami lesz hol volt / ami nem lesz az hol van / hát hol van ami nincsen” (Hol van).

Kettősség van abban is, hogy a költő kenyérkereső polgári foglalkozása távol állt a művésztől: dolgozott olvasztárként, diszpécserként, technikusként, szállításvezetőként, műszaki ellenőrként – miközben ízig-vérig igazi lírikus alkat, poeta natus, aki autodidakta módon poeta doctussá képezte magát. Antik verssorokban, strófászerkezetekben, műfajokban – hexameterben (Léda), disztichonban (Tavaszi disztichon; Cigánylány), kólonversben (Anakreoni), szapphói strófában (Lesboszi szerelem), eklogában (Ekloga-töredékek) – ugyanolyan természetesen szól, mint középkori balladában (Ballada tűnt idők költőnőiről), petrarcai szonettben (a *Visszalopott idő* című kötetéből válogatott versek mellett e műfajértékű versformában íródott a *Tisztás*; Casanovát beajánlják; Városom: Miskolc és a Burjánzik tovább című alkotása is), stanzákban (Hétköznapi strófák), Anyegin-strófában (A szenvedő Anyegin), a maláj eredetű pantumlánban (Nem jön senki) vagy a japán költészet jellegzetes haikujában (Életfogytiglan; Kavicsok; Három sóhaj).

A nyugat-európai rímes versformák mellett modern prózaversben is ír, és az

ütemhangsúlyos verselés klasszikus formáit – pl. az ősi, páros rímű felező nyolcast (Kórházi dal) – is játszi könnyedséggel használja.

A kötet egészére jellemző, hogy a versek többségéből hiányzik az interpunkció és a költő feltűnően sokszor használ enjambement-t. Néhány versben bravúros hapax legomenonnal is él: „*rigószik a kert*” (Hajnal) „*háztáji Atlantisz*” (Sziget).

Fecske Csaba műveltségéről, olvasottságáról tanúskodnak a reminiscenciák, áthallások, allúziók, tudatosan használt 'vendégszövegek'. Hihetetlenül gazdag ilyen szempontból is Fecske Csaba lírája! A teljesség igénye nélkül a magyar költészet klasszikusai közül megtaláljuk Petőfi Sándort: „...*ifjú szívében még / a láng-sugarú nyár*” (Kalauznó), „*még nyílnak a kerti virágok és a lehetőségek / elhull eliramlik...*” (Kerti party); Vörösmarty Mihályt: „*e pokoli malomban*” (Az este közelít); „...*lesz még egyszer Nagy László-est a világon*” (Rekviem egy barátért) – e vers Nagy Lászlót is felidézi.

Radnótit juttatják eszünkbe *A hús pogány éneke* című kötetből válogatott versek. Finom áthallásként jelen van Weöres Sándor, Pilinszky János és Kalász László lírája is. Nem is szólva azokról a versekről, amelyek címükben és/vagy szövegükben közvetlenül utalnak a klasszikussá vált költőelődökre. Arany János *Epilógusának* párverse lehetne Fecske Csaba Epilógusa: „*láthattam sok kevély járgányt / arcomba mind port és sárt hányt / Volvo Mazda / pöffeszkedett benn a gazdá*”; ironikus hangú „*Írószobám*” verse is Arany-művet idéz, „*A falat nem húzom szét, / S halom, szexel a szomszéd. / Tillaárom, haj!*”. Az *este közelít* című vers nem csupán Arany Jánost – „*életem hatvanadik évébe / (még nem kötött a jó Isten kévébe / nem takarított be régi csűrűbe / keresztemet súlyosabbra cserélte)*” idézi föl az olvasóban, hanem Homéroszt, a Bibliát, Dantét, T. S. Eliotot is.

Ponniló című versének bevezetőjéből – értékes alkotáslelektani adatként – megtudjuk a keletkezéstörténetet is. A vers formája és játékos-ironikus tartalma egyaránt felidézi Szép Ernő *Gyermekjáték* című művét: „*Sose volt nékem rakétám, / Ezen búslakodtam némán, / Nem vittek el Disneyland-be, / Disneyland-be, / Disneyland-be, / Nem járt senki a kedvembe.*”

Ebben a versben bukkanhatunk Ady Endre jellegzetes egyéni szóalkotására, „*ellovan*” – és ki ne fedezné fel, hogy a Miskolcon járt az ősz sorai Ady Párisban járt az Ősz című alkotását idézik? Ahogyan az olvasó a *Szeptemberi átirat* című Fecske-vers mögött halk aláfestésként Kosztolányi Dezső *Szeptemberi áhitatának* sorait is hallja. S az élményt fokozza a Kosztolányi-használat kancsal rím szerepeltetése a *Szeptemberi átiratban: szóló-szóló* – és a megidézett elődre oly jellemző pazar rímek gazdagsága Fecske költői nyelvén: *apuskát-fapuskát, öreg szemtőrekszem, Istenem – (én) is te nem, (gyerek)koromba-goromba...* stb. S föl villan Kosztolányi alakja a kötetet záró *Új versek* között is, „*felsírnak a Széchenyi úti fák /*

megidézve mindnyájunk Kosztolányiját / mondhatnám én is ti voltatok az ifjúság” (Az este közelít).

József Attila is hangsúlyosan jelen van Fecske költészetében, hol finom áthallásokkal: „*és rubrikákba írják nevemet*” (Hétköznapi strófák), „*kuncogó filléreket*” (A Széchenyi utcai koldus), „*hallottam sírni az esőt*” (Némi elhasznált), hol hangsúlyosabban, a nagy elődtől kölcsönzött címekekkel megerősítve ezt a jelenlétet: (Íme, hát megeltem...). Az ötvenkét éves Fecske nemcsak *Születésnapomra* című versének címével, hanem formájával is felidézi a harminckét éves József Attila *Születésnapomra* című versét, a strófák végén bravúros kancsal rímet „*látom / létem*”, illetve álikerszórímet használva: „*helyette itt van a jelen / hiába rovom rá jelem / nem é- /neme*”. S ha már az életkorokat megörökítő versekről van szó, meg kell említenem az *Év-ti-ze-de-im* címűt, melyhez a költő fontosnak tartotta odaírni, hogy „*Milne és O.O. után szabadon*” – s valóban egyszerre hajaz A. A. Milne *Hatévesek lettünk* című és Orbán Ottó *Hatvanadik évére* című versére (persze felidéződik bennem a többi Orbán-féle születésnap-i költemény is, a *Harminckilencedik évére* írott verse, a 45. születésnapjára írt *Születésnap-i vers*, az *Ötvenedik évére* írott verse, az *Ötvenedik születésnapomon Tokióban*, az *Ötvenegyedik születésnapomon Minneapolisban*). Fecske Csaba *Ezredfordulós ének* című költeménye pedig mintha válaszolna Orbán Ottó *Az ezredforduló elé* című versére.

A világirodalom mítoszai, nagy alakjai és művei is átszövik Fecske líráját, így a *Kiűzetés* kötet verseit is, hol egy-egy hasonlatban bukkannak fel Homérosz eposzának alakjai „*mint Kyrké O-ra ki sokfele bolygott*” (Hétköznapi strófák); „*hallom érzelmes hangjukat / mint Odüsszeusz a szirének énekét*” (Visszatérők); hol pedig közvetlen átvételben. A *Szerelmes hús* című verse elején így bukkannak fel Dante Isteni színjátékának sorai, „*túl az emberélet útjának felén / egy nagy sötétlő erdőbe / Uram eszedbe jutottam*”; Villon szállóigévé vált refrénje a *Ballada tünt idők költőnőiről* című Fecske-versben; Puskin verses regényének részletei *A szenvedő Anyeginben*, „*árnyak vetődnek ablakára*”; „*sok jó időm veszett el évek*”; „*reményt titkolni félteni...*”; Hölderlin és Eliot szövegrészletek az *Artemisz* című versben, Rilke és Elioté az *Idegen érzés* címűben; Apollinaire *Búcsújának* sorai, töredékei, „*...látom az ősz halott / – de hagyjuk most a hangaszálat*”; „*e földön többé sose látlak*”; „*ó idő szaga hangaszálat*” (Palimpszeszt); Goethe híres liedjének címe és sortöredékei „*A vándor éji dala*” című filozofikus dalban.

Szapphó, Anakreon, Casanova, Saul Bellow, Proust, Dosztojevszkij, Verlaine műveinek világa is át- meg átszövi Fecske költészetét, és a már említett *A szenvedő Anyeginen* kívül Puskin verses regényéhez kapcsolódik több vers is, például az *Anyegin elkallódott levele* vagy a *Tatjana a kertben*. Nekem Shakespeare Machbetjének birnami erdője is eszembe jut a *Csak itt belül* című vers egyik soráról: „*az erdő lassan elindul*”.

A hétköznapok történéseiből lírai magánmitoszt teremtő költő az antik mitológia számos motívumával szövi át mondanivalóját, csupán néhány versre utalok: *Endymion, Amor mostohái, Artemisz, Leszboszi szerelem; Eliot úr vasárnapja, Az ébredés nehézségei, A faun éjszakája, Léda*. Érzékletes képekben jelennek meg a görög és a római mitológia alakjai ott is, ahol profán dolgokról ír: „*halott Kyklopsz üres szeme az ég*” (Mutáló őszi nap); „*Nessus-ingként éget tested*” (Kórházi dal).

A 'könyvek könyve' – ahogyan Gárdonyi nevezi a Bibliát – jellegzetes alakjai, helyszínei és kifejezései is megjelennek Fecske verseiben és nem csupán az istenkereső költeményekben. Sorolhatnám ezeket: a *Lót és lányai, Az olajfák hegyén, Az este közelít, Hiszkija éneke* (Ezékial júdai királyt neveztek Hiszkijának), *Dávid, Ábrahám, Mózes, Júdás, Kerub, Jób éneke, Zsuzsánna és a vének, A kereszten, Az utolsó stáció, Dávid király könyörgése*.

A *Keserű zsoldár* című vers kezdősora a 90. zsoldár első tagmondatával azonos: „*tebened bíztunk eleitől fogva / szekeredet húztuk igádba fogva*”; a Bibliából származtatott szólásmondással fejezi ki hasztalan hiábavalóságát a lírai én: „*üres vagyok súlytalan mint a / pusztába kiáltott szó...*” (Prelüdök).

A szépirodalom anyaga a szó, amely a rokon művészetek varázslatára is képes: verskatedrálisokat emel, képeket fest, zenévé válik. Ilyen egyetemesség jellemzi Fecske Csaba költészetét is: a képzőművészet nagy alkotása, Botticelli festménye, a *Vénusz születése* ihlette a hasonló című versre; *Zsuzsánna és a vének* című szonettjében lelki szemeink elé vetíti a jelenetet, amelyet Rubens, Van Dyck, Tintoretto, Rembrandt, Tiepolo, Gentileschi és mások ecsetje megfestett.

A szavak zenéje már a poeta natusként induló költőt is jellemezte, hány- meg hányféle tiszta ritmussal dalolnak a poeta doctus Fecske versei, olykor címükben is megjelenítve a műfajt: *Körtefa-sírató, Nyárvégi sanzon, „A vándor éji dala”, Prelüdök, Ezredfordulós ének, Kórházi dal, Keserű zsoldár*.

Meghökkenítő képeket alkot, közérthető, egyszerű nyelven. Álljon itt ezek közül is néhány: „*...minden kis remény-porontyom / a lelkem szennyvizébe fojtom*” és „*csüngök az öröklét ajtaján / mint lakat mit kikezd a rozsdá*” (Keserű); „*volt egy naplementénk műteti hegre / emlékeztető vörös csíkkal a láthatáron*”; „*...a lemenő nap / mint felpuffadt vízihulla lebegett*” (Nem tudhattuk); „*ott találom magamat megint / ahol este az álom tudatomról levágott / mint segítő kéz akasztott embert / a kötélről*” (Az ébredés nehézségei); „*figyelmem horgán fönnakad / a menekülő pillanat*” (Hazajáró); „*a valóság az álom szennyese*” ((Íme, hát meglettem...));

„*...szemed fehére sárga / volt mint a hold-lehugyozta hó hideg téli éjszakán*” – érzékletes a szokatlan hasonlat a T. Nagy Jóskát sírató *Rekviem egy barátért* című versben.

A példák sokasága tolul elém: „*embertársam vajon tudod-e miről beszélek / mi-féle rakományt visznek a szavak / a bizonytalan érvek nyája szerteszed / minden*

kérdésben a félelem matat” (Mindig más); „*szemed – ahogy elszakadnak / a szemhéj fércei / – mint ütésnyom / elkezd kéklenni*” (Elkezd kéklenni); „*...a szerelem / kis korcs kutya itt téblábol körülöttem*” (Szerelem kis korcs kutya); „*szél és rigó hussan a lombból / valami szép és könnyű a fájdalomból*” (Ideje jött); „*...kivágták a / beteg öreg körtefát melynek / föltáskásodott kérge alatt férgek / nyüzsgöttek kihívóan és mohón / mint vén szatír szemében / meztelen zsenge szüzek*” (Körtefa-sírató).

A hetvenéves költő a lét teljességét oldja lírává: objektívét és szubjektívét, a pilanatnyit és az örökkévalót, a személyest és a közösségit, az otthonosságot és az idegenséget, a keserűséget és a derűt. Egyéniségének jellemző vonásai: szerénysége, humora, öniróniája, groteszk látásmódja, a valóságot felfogó nézőpontok sokféleségéből adódó bizonytalanság megélése mind átszínezi, árnyalja, gazdagítja verseit – ahogyan ezt a következő idézetek is tanúsítják:

„*Istenem érdes Istenem hát ez vagyok én / csupán egy folt a kirakat üvegén / kopott ősz hajamba belekap a szél / aki megszólít nem az én nyelvemen beszél*” (Az este közelít);

„*vajon ez ami van mind jár nekem*”, és „*elhiggyem-e hogy olyan sok szót / meg tudok tölteni magammal*” (Anélkül hogy tudnám); „*én nem olyan lány vagyok méltatlankodott / én pedig nem olyan fiú védekeztem*” (A kis fősvény); „*te aligha erre vágytál / kerüljön alád majd ágytál / s telecsurgatva kacsádat / röstelkedve súgd bocsánat*” (Kórházi dal); „*lejárta mint a tavalyi bérlet*” (Hazajáró); „*és én izzadok mint kokilla a gyárban*” (Hétköznapi strófák); „*s hallom kefélni a felettem lakót*” (Hétköznapi strófák); „*...Szögligeten emberek halnak / olyanok is akik nem szoktak...*” (Szögligeten esik az eső); „*...légy pottyán a sörödbe / – üröm vegyül az örömben*” (Az árnyaskertben); „*rossznyelvek szerint kurta az esze / mit számít ha hosszú a pénisze*” (Casanovát beajánlják); „*semmi sem tisztán önmaga / mindenén átüt egy másik*” (Ismét); „*nem vagyok része semminek / csak bizonytalan határa*” és „*sosem egészen itt / mindig valahol máshol*” (Az ébredés nehézségei); „*ami történik mintha / nem igazán történne meg*” (Bűnhődés); „*...sem itt se máshol / nem vagyok az idő pihenője ez*” (Prelüdök); „*magamhoz szegődök talán késő / ez már vagy túl korai...*” (A dolgok egymásutánja); „*azt mondta halkán de lehet hogy / semmit se mondott csak én / gondoltam azt amit talán mondania / kellett volna legalábbis jó lett volna / ha mondja s én abban a hiszemben / hogy mégis mondta csak álltam*” (Míg el nem tűnt).

A valóság – bármilyen abszurdnak tűnjön ez – paradoxonokkal és oximoronokkal közelíthető meg igazán, a költő tudja ezt: „*ha engem akarsz látni magadba nézz*” (Ezüstkor); „*más éli sorsom s én nem létezem*” (Mutáló őszi nap); „*magunkat csaltuk meg velünk*” (Ámor mostohái); „*semmi sem vagyok ha már nem leszek*” (A szögligeti temető); „*tegnap jó volt bár tegnap nem is volt / mindig ma van...*” (Városom: Miskolc); „*vajon nem akkor van-e a legtöbbje / az embernek ha mindent*

elveszít” (Jób éneke); „nem az idő múlik ők múlnak el” (Ők múlnak el); „akár nélkülem is boldogan elüldögélnék” (Nélkülem); „mulandó örökkévalóság” (Tolvajok).

A költőben minden kétség és bizonytalanság ellenére él a „remény / hogy odaérsz ahová igyekszel / hogy ahol éppen vagy / és aki vagy / az a cél” (Az a cél). S a kötet utolsó nagy versében, a *Dávid király könyörgése* címűben – Dávid király álarca mögül Fecske Csaba hangja szól:

„ó Uram légy irgalmas gyarló híveddel adj neki még
néhány szép naplementét add búcsúzó sugarak
földöntúli ragyogását tavaszi lombok zsolozsmáját
bogozd ki benne az összekuszálódott szálakat
ne bűneit nézd de szerelmes ragaszkodását
– szándéka mindig megfeneklett – törekedett a jóra
olyan szeretett volna lenni mint a víz partjára ültetett fa
mely kellő időben gyümölcsöt terem
és örömét leli a vágyakozásban”

Kívánjuk, hogy eljövendő éveinek minden napja, órája, perce adjon annyi örömet és teljességet a költőnek, amennyit *Kiüzetés* című kötetével szerzett nekünk, akiket beengedett lírája Édenkertjébe.

(*Magyar Napló Kiadó, Budapest, 2017.*)

Bertha Zoltán

Isten és ember dallama

Kada Erika: Tündér-határon túl – Áprily Lajos vallásos költészete

Brassó, Parajd és Udvarhely, Kolozsvár és Nagyenyed, Duna-kanyar Visegráddal és Szentgyörgypusztával: lélegző szent tájak annak számára, aki különleges természetáhitattal érezte egybe a Kárpát-haza igézetes teljességét. Aki verselésiáiban szívbemarkoló sugallatokkal zendítette meg az erdélyi bércek, vizek, fák és fenyvesek muzsikáját, az erdélyi hegytetők jelképesen is emberi-erkölcsi magaslatokra emelő intelmeit, s a legendás Apáczai hű feleségének a nevét is zeneként dalolta a tavaszi házsongárdi temetőben. Aki rajongva szerette szülőföldjét (ahol a „rengetegekből suhog a Küküllő”, gyermekévei „suhogó zenéje”), bizonyosnak érezve, hogy „Isten is jobban szeret itt. A hangja / dobban olykor egyet a mély vizekben.” S aki érzelmesen halk szavú lírikusként is az egyik vezéregyéniségévé vált a traszilván literatúrának, mert buzdított a Trianon utáni „produktív fájdalom” termékenységére, a rabságra vetett szarvas hördüléséből is orgonazúgást: a szenvedést átnemesítő szépségvágyat hallva ki, s mert „Golgota-fellegek tövében” élve is hirdette a teremtő megmaradás parancsát – ódat zengve *A Fejedelemhez*, a példázatos akaratú Bethlen Gáborhoz, templom és iskola örök reménységét táplálva, merthogy „a szellem elrendeltetése: élet, / feltámadás és örök diadal!” És hirdette, hogy kisebbségi sorban még inkább döntő létszükség „jövőt nevelni, embert és magyart”; hogy Erdély történelme „egyetlen transzylvan hősköltemény”, s hogy az „emberfájdalom” mélységeit és szenvedéskataklizmáit minden körülmények között is fölülhaladhatja a magasságtávlatok művészi szépsége és erkölcsi igazsága – az örök értékű humánus legtisztább hangzata: „túl romon, ha perce jön csodáknak, / a mély megkondul, mintha vallana, / s a bolt alól harangtisztán kicsendül / s magasra száll az ember dallama!” A titokzatos, varázslatos, „morajos szikla-ország” Erdélyt elhagyva is hegyek és völgyek közül üzent a fény tisztító hatalmát, s a jellegzetes vagy különleges létszimbólumok tündöklő káprázatoságával és a létezésjobbító tanítások eligazító világosságával prédikálta a harangzúgásos magyar sorstörténelem fölé boltozódó igazság örökkévalóságát, s minden katasztró-fákat felülmúló végső esélyként és menedékként az isteni bizodalommal vigasztalt: „S mikor völgyünkre tört az áradat / s már hegy se volt, mely mentő csúccsal intsen, / egyetlenegy kőszikla megmaradt, / egyetlen tornyos sziklaszál: az Isten.”

Áprily Lajos protestáns lelkületű és elköteleződésű vallásos lírájáról a reformáció kezdetének fél évezredes évfordulóján értekeznek ihletetten szép monografi-

kus könyvében Kada Erika – a kecskeméti magyar szakos pedagógus és okleveles teológus (akinek szépirodalmi és interjúkötete is jelent már meg). A többszörös jubileum (2017-ben a költő születésének százharmincadik, halálának ötvenedik évfordulójára is emlékeztünk) maga is fontossá teszi, hogy ez a szellemi, erkölcsi, teológiai, hitelvi mélységszféráiban és magasságdimenzióiban olyannyira megragadó líravilág, s benne az istenes versek sajátosságainak egész tartománya hitelesen élénk táruljon. A szerző tömören és mégis sokoldalúan vázolja Áprily Lajos életútját, életművét, írói tevékenységét (benne természetesen a reformátussághoz szorosan, közvetlenül is kapcsolódó bőséges mozzanatokot), és korabeli dokumentumok, vallomások, levelezések tükrében is jellemezve a költő vallásos vonatkozású alkotásainak legfőbb etikai, művészi üzeneteit. Kitér az erdélyi költészet korabeli alakulástörténetére, legfőbb történelmi, kultúr- és intézménytörténeti tendenciáira és morális-eszmei összetevőire (de még a régi évszázadok tanulságosan, példázatosan meghatározó egyháztörténeti eseményeire is), aztán a kisebbségi sors és a kisebbségi humánium mibenlétére, a biblikus-mitikus kifejezésformák hangsúlytöbbleteinek értelmezésére, s így vallás és esztétikum különleges érvényű poétikai összefonódásaira. Széles ívben, kontextusban – az egyetemes és az erdélyi magyar irodalom szerves összefüggésében – villant rá kortársak és későbbiek religiózus és konfesszionális megnyilatkozásmódjaira, Ady, Babits, Tóth Árpád, Juhász Gyula és mások „nyugatos”-ságától Reményik Sándor, Tompa László, Dsida Jenő, Bartalis János, Szentimrei Jenő vagy éppen Radnóti, Sík Sándor, majd Kányádi és a többiek keresztény szellemiségű műveire. (Nem felejtkezve el persze a költő fia, Jékely Zoltán életművéről sem, s Reményikről, Dsidáról, Kányádiról meg szinte egyfajta vallási szemszögű kisportrékat is kerekítve.) Különösen bravúros, ahogy az összehasonlító elemzésekben az egyes versek legapróbb motívumrészleteit is bibliai, ó- és újtestamentumi igehelyekkel, szövegrészekkel veti össze, beszédes, gondolatébresztő párhuzamokat vonva, s a gondos-pontos megfeleltetések a gazdag jelentésfeltárás lehetőségeit növelik. Amiképpen az Áprily versvilágát tüzetesen, kronológiai sorrendben és a vallásos jellegű, témájú, hangulatú, hangnemű darabokat külön kiemelve és tárgyalva áttekintő fejezetekben a műfaji, stílári értékminőségek is árnyalatosan domborodnak ki; s az imádságos, fohászokodó, könyörgő, kegyelemkérő, hálaadó, bizonyágtévő (elégikus, ódai, himnikus), vagy éppen meditatív, melankolikus, kételyekkel is istenkereső tónus számtalan változata, megszólalástípusa mutatkozik meg előttünk. A fiatal költő – de már akkor is sok szempontból a tűnődő magány és a transzcendentális beállítottság lírikusa – ahogyan később az öregséggel szembesülve is mindig az érzék fölötti abszolútumra figyelve és könnyű halált remélve képes bölcsen számot vetni saját pályájával és a létezés misztériumával. A távlatos korrajzi, biográfikus és esztétikai fejtegetések vagy akár csak jelzések is így illeszkednek tehát az ön-

álló verselemzések elmélyült felismeréseikhez, meglátásaihoz, észrevételeihez. A szövegközeliség élményt nyújtó értékei kitágulnak az autentikus vallásos líraiság örök érvényű minőségvonásait érzékeltető és szemléltető – olykor érzékenyen személyes hangvételűvé is konkretizálódó – gondolatfutamokig.

Mindez a horizonttágító sokrétűség – amelyben azonban markánsan és hatásosan nyomatékosul Áprily Lajos költői jelentősége, egyszersmind a magyar vallásos írásművészet sok évszázadosságában is modernizálódó artisztikus hagyományvonulata –: jelentékeny érdeme, nyeresége e megkapó munkának. Akit maga a költői életmű érdekel, de akit az erdélyiség, a keresztyén-vallásos igényű (sors) irodalmiság, a magyar költészet egyik legszuverénebb és leginspirálóbb tradíciója: mindenki érdeklődéssel és haszonnal forgathatja. Diákok, tanárok, hitoktatók, iskolák, gyülekezetek mind-mind egyfajta eligazító segédkönyvként is örülhetnek neki. A közismert tényeket némelykor új megvilágításba helyező és újszerű szépíteni, filológiai analízisekkel is bővítő tanulmány így az anyaországban, Erdélyben, más elszakított területeken s a legkülönbélebb fórumokon és egyházi, világi intézményekben is hiteles szolgálatot, missziót teljesíthet. A reformáció emlékévében zajló diákvételkedők egyik legújabb, alapvető – mert kiváló enciklopédikus tudástárat adó – szakirodalmi teljesítménye a nemrégben megjelent *Protestáns hősök – Felső száz portré az elmúlt fél évezred magyar történelméből* (szerk. Faggyas Sándor, Bp., 2016) című impozáns és grandiózus gyűjtemény, amelynek 2017-ben közzétett folytatásában, második kötetében Áprily Lajost az elégia és az életöröm hitvalló poétájának aposztrofálja a róla szóló fejezetet szerző Arany Lajos; s olyan költőként méltatja, akinek „sziklaszilárd támasza az Úr.” S mintha ezt az alaptézist bontaná ki ebben az egész impozáns monográfiájában Kada Erika. Ilyen értelemben is hiánypótló vállalkozás eredményeként tehát: hiszen eligazító, informatív jellegében és a református érzület megerősítését elősegítő hitvalóságában mindez egyaránt tanulságos lehet mindannyiunk számára. (És akár amolyan „Klasszikusok keresztyén szemmel” sorozatot is elindíthatva, ösztönözhetve.) A könyv Bella Rózsa Pilinszky-díjas festő- és grafikusművész Áprily-vers-illusztrációival színesítve illusztris díszkiadásban jelent meg – a borítón és belül Alföldy Jenő, Szigeti Jenő, Miklya Zsolt, Varga Nándor megvilágító ajánlásával. Méltó emléket állítva annak a nagy erdélyi klasszikusnak, akiről Kondor Béla úgy vélekedett, hogy „angyal-tiszta volt”, s hogy ennél ő nem látott még „emberben lefegyverzőbb tisztaságot”. S ami pedig felejthetetlen: azt kötelességünk megőrizni és tudatosítani is.

(*Református Egyházközség, Kecskemét, 2017*)

Ködöböcz Gábor

Lisztóczy László: Világító szív. Tanulmányok Dsida Jenőről

Lisztóczy László nagy ívű, egy élet munkájáról számot adó tanulmánygyűjteménye a költő életművét érdeme szerint megbecsülő, a Dsida-kutatást igen figyelemreméltó értékekkel gazdagító, irodalomtörténeti jelentőségű munka. Olyan megkerülhetetlen teljesítmény, amely az újítás hagyományát a hagyomány újításával egybekapcsoló, szemléletet tágító/távlatosító módszerével, bámulatos filológiai felkészültségével és a teljességet soha fel nem adó szintézisigényével – a virtuálisan egyébként meglévő – nagymonográfia felé jelzi az utat.

A *Világító szív* című tanulmánykötet koncepciójában, nyelvi megformáltságában, erköcsi-eszmei üzeneteiben egyként ígésző és imponáló könyv. A tudós tanári személyiség aranyfedezetét nyújtó szubjektív hitelességével és hiteles szubjektivitásával pedig egyenesen lenyűgöző. Ráadásul az egyes fejezetek arányosan tagolt felépítésével bizonyosan nem a véletlen számlájára írható tizenhárom plusz egyes szerkezeti rendjével a telitalálatos módon megalkotott esztétikai tárgy benyomását kelt(het)i az ingyenc és vájt fülű olvasóban.

Rilke szerint a költőkhöz, a versekhez csak szeretettel lehetünk igazságosak. A hűséggel és életre szóló elkötelezettséggel társuló tárgyszeretet Lisztóczy László esetében teljesen nyilvánvaló. A kortárs irodalomban aligha akad olyan szerző, aki nála nagyobb szeretettel, elmélyültséggel és elhivatottsággal foglalkozott volna Dsida Jenő személyével és életművével. Tette ezt egyetemi hallgatóként, tanárként, kutatóként, irodalomtörténészként, az általa alapított Dsida Jenő Baráti Kör elnökeként – értékővő és értékteremtő hevülettel, töretlen hittel és hűséggel, lehetetlent nem ismerő és minden akadályt legyőző, lankadatlan kitartással. Belülről és felülről vezérelt emberként – spirituális dimenzióban és metafizikai távlatban is – mindig szem előtt tartva az elhivatottságból és mozdulatlan elkötelezettségből fakadó felismerést: fény és öröklét a szolgálat.

Ennek jegyében születhetett meg a válogatott Dsida-tanulmányokat tartalmazó kötet, melynek egyik legfőbb erénye a szakszerűen élményszerű és élményszerűen szakszerű közelítésmódban ragadható meg. A választott módszer és a vele harmonizáló, elegánsan letisztult stílus nagy mértékben hozzájárul ahhoz, hogy – az ultrahangokra, nüansznai finomságokra is fogékony – teljesebb és hitelesebb képet alkothassunk Dsida Jenő művészi-emberi portréjáról.

A jelen könyv szerzőjét motiváló és a személyes indítást erősítő inspirációk (*Tallózás régi levelek között; Verseks Dsida Jenő halálára*), a költői pálya megkerül-

hetetlenül fontos biografikus vonatkozásai (*A tollforgató katonatiszt; Dsida Jenő és az első világháború; Dsida Jenő és a Cimborá; Dsida Jenő Egerben; Dsida Jenő a halál közelében*), a sokféle ágazó interperszonális és intertextuális kapcsolatok (*Reményik Sándor-inspirációk Dsida Jenő költészetében; Dsida Jenő és Kós Károly; József Attila és Dsida Jenő barátsága*), a komplex élmény- és érzékenységformákat mozgósító keresztény hagyomány intenzív jelenléte (Assisi Szent Ferenc hatása Dsida Jenő világképére; Dsida Jenő Mária-élménye), evangélium és esztétikum összefüggését izgalmasan újszerűen láttató, a liturgia költészetét a költészet liturgiájaként újratemtő ikonikus Dsida-versek (*Nagycsütörtök; Psalmus Hungaricus*) – köszönhetően a koherens értékvilág alapján reflektáló és értékelő szerzőnek – mind-mind árnyalják és gazdagítják a Dsida Jenőről alkotott, sokféleségében is egy irányba mutató képünket.

A Lisztóczy László által misztériumszerűen élénk tárt tükörben nemcsak a hosszmetzetben és keresztmetzetben fölmutatott poéta angelicus pályája jelenik meg, de élet és költészet összefüggése is varázslatosan újszerű értelmet nyer. Az élettényekből kinövő story és a személyiség léttörténetét adó history kettős fénytörésében szembesülhetünk a tetten érhetetlenül titokzatos művészi-emberi jelenség különös természetével: miközben a költő életéből teremt költészetet, aközben költészetéből létrehoz egy másik életet. Hozzáteve, hogy értő és kellőképpen motivált olvasóként mi magunk is mérhetetlen gazdagságra tehetünk szert, minthogy a költői lakozás művekben testet öltő változatai nemcsak a napi szinten gyakorolt létezzszakmához, de az önismerethez és önmegértéshez is közelebb vihetnek bennünket. Ennél nagyobb és fontosabb ajándékot költő aligha adhat az olvasónak.

A szellem jelzőfényeként megjelenő, a homály helyén világosságot, a káosz helyén rendet, életszépséget és életörömet láttató *Világító szív* az elmondottak révén tarthat számot az olvasók érdeklődésére, Lisztóczy László pedig sokak megbecsülésére és szeretetére.

(*Kráter Műhely Egyesület, Pomáz, 2018*)

Kántás Balázs

A töredékes történet teljessége

Turczi István Minden kezdet című regényéről

A 2013-as könyvhétre Turczi Istvánnak prózaíróként való sokéves hallgatása után új, vaskos regénye jelent meg. A *Minden kezdet – a beavatás regénye* című prózamű szokatlan és érdekes olvasmány a kortárs magyar irodalomban, mely véleményem szerint a posztmodern regényepoétikákkal szemben kissé háttérbe szorult lineáris-narratív prózaírás legnemesebb hagyományait eleveníti fel.

A tizenkét fejezetre tagolt regény paradox módon egyszerre sugároz szokatlan pesszimizmust és szokatlan optimizmust. A mű főhőse Azrael, az alig húszéves, romlatlan és idealista fiú, aki bár az elbeszélői sugalmazás szerint felső középosztálybeli család gyermeke, a jó anyagi körülmények ellenére családjá mégis széthullott, alapvetően boldogtalan figura. Szülei elváltak, anyja külföldön él, apja csak az élvezeteknek, a nőknek és az ivásnak hódol, nővére, Sára évek óta elköltözött otthonról egy feldolgozatlan családi konfliktus miatt, s olyannyira eltűnt, hogy a testvérek öt éve nem is látták egymást. Ennek az állapotnak vet véget a regény bevezetése, amikor is kiderül, hogy Azrael nővére egy vidéki kastélyszálló tulajdonosának élettársa, ezzel párhuzamosan pedig vezető beosztást is betölt az intézményben. Hogy *felkészüljön az életre*, az első egyetemi szemesztere megkezdése előtti nyáron Azrael nővére közreműködésével diákmunkát vállal a Kővár Kastélyszállónál recepciósként, s ahogyan az a beavatás-regényeknél lenni szokott, a fiatalember egy, a megszokottól teljesen különböző, számára idegen világba csöppen.

Turczi István elbeszélése szinte a végletekig realista, még ha olykor irreálisnak is tűnik egy-két fordulat – bepillantást enged a nagypolgárság / újjazdag társadalmi réteg látszólag gondtalan, fényűző és csillogással teli, ám a felszín alatt természetesen intrikákkal, hazugságokkal, olykor félelmetes aljassággal teli világába. Azrael e környezetbe nem egészen *idegenként* érkezik, hiszen voltaképpen maga sem a nulláról kezdi életét, ám recepciósként, egyszerű alkalmazottként a hierarchiában mégis jóval a vendégek és a vezetőség alatt áll, hiába nővére látszólagos vezető státusza. Arra is nagyon hamar fény derül, hogy a szálloda kétes erkölcsű, középkorú tulajdonosa voltaképpen „kilóra megvette” a fiú nővérét, Sárát, s a lány nem egyéb a férfi mellett, mint a kötelező csinos fiatal barátnő az öszülő halántékú üzletember mellett, afféle akarattalan biodíszlet. Azraelnek van alkalma megfigyelni, miféle emberek vesznek körül, s az impressziók természetesen a legkevésbé sem pozitívak.

A már-már szinte a pokol tornácára emlékeztető környezetet gyakorlatilag egy-két személy jelenléte teszi valamennyire elviselhetőbbé. A regényben természetesen szinte kötelező jelleggel kibontakozik egy sokáig elfojtott szerelmi szál is Azrael és Gréta, a kastélyszállóban tulajdonképpen végig kifejtetlen beosztásban (hostess? luxusprosti-

tuált?) dolgozó és élő gyönyörű, titokzatos ifjú színésznőjelölt között. A lány nagynénje, az öreg, csupán Muter becenévre hallgató mindenestől takarítónő is végig afféle segítő anyafiguraként van jelen a lassan felnőtté váló fiú életében.

Ami a külső történéseket illeti, bár a cselekmény lineárisan halad előre, a végkifejletig viszonylag kevés váratlan fordulat következik be, a hangsúly sokkal inkább a belső, lelki történéseken van, azon, ahogyan Azrael fokozatosan válik egy nyár alatt felnőtt férfivá, azon, ahogyan megismeri az őt körülvevő emberek maszkjait is végül a valódi arcukat. A könyv jelmondata egy, a sorok között többször is feltűnő Seneca-idézet: *„egyforma hiba mindenkiben bízni és senkiben sem.”* Azrael, ha nem is bízik kezdetől fogva mindenkiben, alapvetően a jót igyekszik meglátni még azokban az emberekben is, akikből már első ránézésre is sugárzik a rossz.

Ami a szereplők lehetséges morális osztályozását illeti – hiszen a regény alapvetően arról is szól, hogy egy tapasztalatlan fiatalember megtanulja eldönteni, melyik a jó, s melyik a rossz út az életben –, Sára, Azrael nővére a regény talán egyik legnehezebben megragadható figurája – sem nem jó, sem nem rossz ember, afféle egyensúlyfiguraként mozog az őt körülvevő velejég romlott világban. Az öccsét mindennél jobban szereti, alapvetően a jóindulat vezérli, ugyanakkor nem riad vissza attól, hogy érvényesítse az érdekeit, hazudjon, konspiráljon, e téren pedig teljesen a testvére antagonistájaként is értelmezhető. Ő az a testvér, aki egyrészt már ismeri az életet, mint olyat, s pontosan tudja, milyen világ veszi körül, ugyanakkor látszólag úgy döntött, *integrálódik* ebbe a világba, s mindennél fontosabb a számára, hogy megmaradjon a nehezen elért anyagi biztonsága. Élettársa, a kastélyszálló tulajdonosa, a látszólag mindenható üzletember, Valter ennél már jóval egyszerűbben leírható, mondhatni szimbolikus figura – könyörtelen pénzember, akinek sötét múltjára és jelenére (fegyvercsempészi karrier a rendszerváltozás előtt, kiterjedt alvilági kapcsolatok, a regény fő megoldatlan rejtélye, majd a szálloda Rudy gúnynevű luxusprostituáltjának eltűnése, mely az elbeszélői sugalmazás szerint nem más, mint leszámolásos gyilkossági ügy...) a könyv számos szöveghelyén történik utalás. Ő testesíti meg azt a társadalmi réteget, mely a politikai rendszerváltás zavaros vizeiben halászva olykor elképesztő vagyonra és befolyásra tett szert, s amelynek tagjai úgy járnak közöttünk, hogy észre sem vettünk. Hasonlóan könyörtelen, gyakorlatilag csak negatív tulajdonságokkal rendelkező szereplő a kastélyszálló csupán egykori szolgálati rangja alapján *Százados* becenévre hallgató biztonsági főnöke, a velejég romlott exrendőr, akinek bizarr, már-már gyomorforgató előéletére ugyancsak találhatunk utalásokat a regény számos helyén. Az antihősök csak két mozgatórugót ismernek ebben a világban – a pénzt és a hatalmat, s lassan Azrael számára is valamilyen mértékben ismertté válik a felsőosztály látszatcsillogással teli világával párhuzamosan a mindezzel szorososan összefonódó korrupció és szervezetbűnözés világa. Oleg, a szállodába látogató szláv (talán orosz? ukrán?) „üzletember”, Valter „üzletfele” ugyancsak egyszerűen definiálható, szimbolikus figura, aki Valternél és a Századosnál még explicitebb módon testesíti meg a szinte korlátlan hatalommal rendelkező újjazdag gengszterfőnök archetipusát.

Aki látszólag ugyancsak inkább a szerethető szereplők közé tartozik, az a nagydu-más, háromszor elvált szállodai úszómester, Maxi, aki már a kezdet kezdetén barát-ságába fogadja Azraelt. Ő az, aki bevezeti a fiatalembert a „férfidolgok” világba, meg-tanítja neki élvezni az életet, amennyire csak azt az adott környezetben lehet, s aki idősebb férfiként segít felfedezni a fiatalabban saját erősségeit, no és persze rávezeti, hogy ne féljen a nőktől semmilyen körülmények között, mert azzal helyből a vesztes pozíciójába helyezi magát. Persze a végére róla is kiderül, hogy nem egészen az, aki-nek látszik, ugyanakkor szerepe abban, hogy Azrael – egyébként nem is olyan lassan, hiszen a regénye kezdete és vége között mindössze két hónap telik el – férfivá érjen és az őt ért traumatikus hatások ellenére többé-kevésbé megtanulja helyén kezelni az őt körülvevő világ dolgait.

A *beavatás* a történetben szimbolikus és konkrét síkon is megtörténik – Azrael egy-részt akarátán kívül a szálloda pincéjében tanúja lesz valamiféle titkos társaság / szer-vezetbűnözői csoport (?), maszkot viselő titokzatos emberek szexorgiába torkolló be-avatási szertartásának (a jelenet egyébként eszünkbe idézheti a *Tágra zárt szemek* című amerikai thriller hasonló maszkos orgiajelentét), másrészt eme számára hátborzonga-tó élménnyel párhuzamosan szinte anélkül, hogy észrevenné maga is *beavatottá* – azaz nem mássá, mint felnőtté válik. Ahogyan az a narrációból egyébként előre sejthető, a fiatalember Grétával való szerelme – aki ugyancsak nem az, akinek látszik, azaz nem érzéketlen, a férfiak sóvárgásából gúnyt űző femme fatale, sokkal inkább egy kény-szerpályán mozgó, nagyon is érző, önvédelemből az érzéketlenség álarcát viselő fiatal nő – ugyan beteljesedik, ám ez a beteljesedés is csak egyszeri, hiszen Azrael és Gréta látszólag máshol, máshogyan folytatja életét.

Turczi – egyszerre érdekes és hatásos, ugyanakkor az olvasót kissé talán váratlanul fenének billentő módon – egyszer csak elvágja az elbeszélés fonalát ott, ahol a minden-kori olvasó választ kaphatna a felmerülő kérdésekre. Mint fentebb írtuk, mindenféle misztikus elem és/vagy mágikus realista vonás – a főhős végül elnyeri az áhított nő szerelmét, de azt is csupán egyetlen éjszakára, s hogy a kapcsolatnak lesz-e a folytatása, az már ránk van bízva – a *Minden kezdet* afféle valódi kortárs realista regény. Realista, mert nem garantált a happy end, mint ahogyan a minket körülvevő világban semmi sem. A főszereplő, bár elmondhatjuk, hogy eljut valahonnét valahová, a kamaszkorból a felnőttkorba, az idealizmustól a realizmusig, egyáltalán nem mondhatjuk, hogy a re-gény végére révbe érne, s körülötte minden megoldódna. A romantikus elbeszélések kora úgy látszik, lejárt. Azrael élete tulajdonképpen csak ott kezdődik el igazán, ahol az elbeszélő és az olvasó kényszerűen magára hagyja – tapasztalatokkal és átértékelt világképpel hagyja maga mögött a kastélyszállót, s bár búcsút vesz nővérétől, Sárától, és a szeretett nőtől, Grétától, a búcsú ugyanúgy nincs véglegesnek deklarálva, mint aho-gyan a viszontlátás és a folytatás sincs sehol borítékolva. Turczi beavatási regénye úgy ér véget, hogy nem ér véget – a történet szándékolatlan töredékes marad, azon a ponton szakad meg, ahol valamiféle megoldást várnánk. A jó nem győzedelmeskedik, a rossz

nem bukik el, és nem nyeri el méltó büntetését. A kastélyszálló mögött álló szervezett bűnözői körök lényegében érintetlenek maradnak, s a regény krimiszerű cselekmény-szála, a luxusprostituált eltűnése (meggyilkoltatása a vezetőség által, mert túl sokat tudott, zsarolta őket?) is elvarratlan marad. A Kővár Hotelben gyakorlatilag minden ott folytatódik Azrael távozása után, ahol abbamaradt. Turczi mesterien döbbsenti rá olvasóit arra, hogy világunk *rohadtul nem a romantikus szélsőségek világa*, mint azt olykor hinni szeretnénk.

Aki persze feloldásra, megoldásra, az értékek valamiféle kiegyensúlyozására vár a regény végére, az csalódhat a műben. A *Minden kezdet* éppen úgy reflektál a minket körülvevő emberi világ túlságosan is emberi oldalaira, romlottságára, felszínességére, pénzcentrikusságára és általános értékvesztettségére, hogy nem fordul szembe a napi realitásokkal, nem kísérel meg a fikció eszközeivel igazságot szolgáltatni. Azraellel sem történik más, mint ami a valóságban megtörténhetne egy hasonló szituációba csöp-penő húszéves fiatalemberrel. A történet pont azáltal válik teljessé, hogy töredékes, hiszen egy húszéves ember élete még annyi mindent tartogathat, az elbeszélésnek va-lahol szükségszerűen meg kell szakadnia, azonban oly korban élünk, hogy felesleges volna a narráció lezárásával az élet végleges lezárásának illúzióját kelteni bárkiben is.

Érdemes pár szót ejteni a regény nyelvi magatartásformáiról is. Turczi elbeszélési technikája lineáris és gördülékeny, amely miatt a regény olvastatja magát. Stílusa fia-talos, kellően laza, lezser, nemegyszer a kortárs szlenget, az aszfaltmagyart is élethűen is személetesen alkalmazza mind az elbeszélői szólamban, mind pedig – az egyébként gondolatjellel vagy más írásjellel nem jelölt, a narrátori szólammal olykor szinte össze-folyó – szereplői dialógusokban. Brillánsan alkalmaz olykor (akció)filmes, lektúr- és krimielemezeket oly módon, hogy bár a regény helyenként utánozni látszik e könnyed, népszerű műfajokat, esztétikai színvonala és mondanivalója ennél azonban jóval mé-lyebb és összetettebb, mely által akár a kortárs magyar próza jelentékeny alkotásává is emelkedhet.

Értékelhetnénk a regény végkicsengését egyszerűen pesszimistának, hiszen az érték-viszonyok korántsem állnak helyre semmilyen formában, az elvileg büntetést érdemlő emberek pedig továbbra is élnek világukat, az ártatlanok pedig olykor látszólag anélkül bűnhődnek, hogy bármivel is rászolgáltak volna. E látszólagos pesszimizmus ellené-re azonban hangsúlyozandó, hogy bár a főszereplő mélységeiben tapasztalja meg az emberi aljasság és romlottság fokozatait, ő maga, bár világképe gyökeresen átalakul, hangsúlyozottan nem integrálódik ebbe a környezetbe, nem válik olyanná, mint az őt körülvevő figurák többsége.

Bár az alcímben direkt módon, egyértelműen ott szerepel, hogy *a beavatás regénye*, felmerülhet bennünk, voltaképpen a regény műfaján belül milyen regényként is érde-mes olvasni a művet. Beavatás-regény? Igen, hiszen egy fiatalember felnőtté válásáról szól, aki *beavatás* révén válik férfivá, tanul meg őszintén szeretni és felelősséget vállalni, illetve felmérni, kivel hanyadán is érdemes állni az életben. Fejlődésregény? Igen,

hiszen az alapvetően szinte még gyermekien naiv és jóhiszemű Azrael, bár sokat csaldik az elbeszélés két hónapos időtartama alatt, s talán még egy világ(kép) is összeomlik benne, ám egyúttal sokkal érettebb és erősebb személyiséggé válik, aki ugyan tisztába kerül a dolgokkal, de megőrzi saját belső tartását, s korántsem válik olyan romlottá – egyszerűen erre valahogy adott módon nem képes –, mint amilyenné az őt körülvevő környezet könnyen tehetné volna. Pikaeszkregény? Nem egészen, hiszen bár az elbeszélő sokat látta a külső történéseket, a főszereplő lelkében zajló folyamatok és az elbeszélői szólammal olykor vegyülő belső monológok ezt a tendenciát valamennyire arnyaltabbá teszik.

Talán egyetérthetünk Szepes Erika *Posztmodern és modern között* című, egyébként Turczi líráját elemző, ám talán ezúttal a szerző prózáirói munkásságára vonatkoztatva is helytálló megállapításával, mely szerint „Turczi modern költő, aki erős, határozott modern világnézete (...) mellett érzi a posztmodern kor problémáit, fel is dolgozza őket, stílusjegyeket is átvesz. Mégsem posztmodern, de legalább annyira nem neokonzervatív. Egy autonóm világot teremtett.” Bár a *Minden kezdet* kétségtelenül a posztmodern kor terméke, s rá is világít a posztmodern világ és ember értékvesztettségére, sőt, azzal kíméletlenül szembesíti olvasóját, a pesszimizmussal együttesen jelen van az optimizmus, a fiatal élet (talán teljesen új) kezdetének lehetősége, ez az elbeszélés módszeres félbehagyása és a további történések bizonytalansága által keltett remény talán még erősebb is, mint a kastélyszálló romlott és gátlástalan mikrovilágának értékvesztetése által sugárzott pesszimizmus. Bár a regény reflektál a posztmodern kor problémáira, látens módon mégiscsak valamiféle hit rajzolódik ki belőle abban, hogy még a nihilizmus, a pénz, a szexualitás, a pusztta materialitások világában is megőrizhetőek az értékek, ha mást nem, legalább részben.

Mindezáltal pedig Turczi regénye mindenképpen a modernség irodalmi hagyományához áll közelebb, semmint a posztmodernhez, melynek mint kor(stílus?)nak már pusztán kronológiai okok miatt is része(se). Elég, ha csak értelmezzük a főszereplő nyilván tudatosan választott, beszélő nevét: az *Azrael* amellett, hogy a zsidó misztikában és az iszlám hagyományban a halál arkangyalának neve is, héberül annyit tesz: *akit az Isten megsegít*, tehát olyan ember, aki Isten szeretetét és kegyelmét élvez, akinek minden körülmények között esélye van a megváltásra, az újrakezdésre, sorsa jobbra fordulására, minden csaldás, veszteség, trauma ellenében. Az olykor kegyetlen realitás a reményt azért nem képes megölni. Turczi István kényszerűen-realisztikusan félbeszakadó s a töredékesen maradó történet alakulásának további menetét, teljessé tételét az olvasóra bízó elbeszélése ezt üzeni nekünk egy olyan világban, ahonnet látszólag minden érték eltűnt – ám ha jobban körülnézünk és/vagy mélyen magunkba tekintünk a regény elolvasása után, talán láthatjuk, hogy mégsem minden érték veszett oda.

(Palatinus Kiadó, Budapest, 2013)

Sziki Károly

A szivárvány bennünk van, él mindannyiunkban

Bitskey Ella: Floridai levelek

E könyv ajánló sorait professzor Bitskey István, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja írta, melyből kiviláglik, hogy rokonsági kapcsolatban van az írónóval. Erről professzor úr így vall: „Ella néni nagyapja és az én dédapám unokatestvérek voltak Tápióbicskén, a család ősi lakhelyén. A családnak abból az ágából mára egyedül Ella néni maradt. Az ő létezéséről édesapám emlegetése révén tudtam, de személyesen csak 1985-ben találkoztam vele először. Ekkor Bécsben voltam vendégtanár, így nyílhatott erre lehetőség. Azonnal éreztem, hogy azonos hullámhosszon gondolkodunk. 86-ban már családommal látogattam meg őt Münchenben, a fiaim úgy megszerették őt, mintha nagymamájuk lett volna.

Ettől kezdve folyamatos volt a kapcsolatunk, újságcikkeit állandóan megküldte, a fiaim azóta is évi rendszerességgel látogatják meg őt, családotul is voltunk nála Sarasotában.

Újságcikkei kiadását ugyan ő maga is tervezte, de nehezen akart összejönni, ezért én intéztem a kiadást Pesten a Szent Maximilian Lap- és Könyvkiadóval.”

Bitskey Ella a *Floridai levelek* című könyvében glosszorosozatot összesít, melynek jó része megjelent korábban az *Életünk* című nyugat-európai újság hasábjain.

A kötet a Floridában élő írónó több mint száz írását tartalmazza, melyeket tíz éven át rögzített és tett közzé. Bitskey professzor a következőkkel próbálja felhívni a 160 oldalas, élvezetes irományt kézbe vevők figyelmét: *A színes, legtöbbször finom humorral fűszerezett történeteket olvasva bebarangolhatjuk a fél világot, miközben számtalan érdekességgel találkozunk a múltban és a jelenben.*

Csakhogy ez a kedves küllemű, amerikai levélborítékba zárt kötet sokkal több ennél. Híd, amely összeköt. Embereket, tájakat, magyar gondolatokat, érdeklődési köröket. Kapcsolatot tart, s lett kapocs a múlttal, távoli tájak magyar embereivel. Elve szerint: *mindenki tanul a másiktól.*

Érzékeny, finom stílusban ír Bitskey Ella, akit ma is megbecsülnek a sarasotai Kossuth Klubban, de másfelé is, ahol járt, és emberekről, nagyszerű helytállásokról beszélt, írt. Erre különösen erős példa, ahogyan Connecticut két városában, Bridgeportban és Fairfieldben élő írókat, közéleti személyiségeket, történeteket említ, miközben felemelő emberi cselekedetéről szól. Ez távolsági hídavatás, mert Sarasota és Fairfield 1250 kilométerre vannak egymástól. De tudósítást küld Ka-

liforniából, Berkleyből, ahonnan példának állít elénk több mozgásában korlátozott embert, köztük egy vastüdős férfit. Ezzel kinyitja számunkra a kaput, hogy az élet megélhető szépségeit felelősebben nézzük, amíg e földi paradicsomban engedélyünk van a tartózkodásra. (Milyen sajnálatos, hogy a magyar irodalom egyik jelentős alkotóját, Madarász Pált, aki a Berkeley Egyetemen tanított, nem örökítette meg senki egy ilyen mozaikban. Úgy ment el, hogy senki nem tud róla). Ezért is értékelődik fel e sorok írójában Bitskey Ella elszántsága, hogy megörökít, átörökít mindig valamit, valakit. Minden szituációból a legjobbat hozza ki, miközben az önerőt is „kidolgozza” olvasójából. Vallja: *Személyes élmény a legjobb út egymás megismeréséhez.*

Legnagyobb erénye e kötetnek, hogy a lényeglátása a mikrovilágba hatol, sohasem csendélet-litánia egy-egy mozaik, amit valahonnan kiszakít. Belesűríti az emberi teremtés és a benne létezés érintett részleteit is. Érdektelen is lehetne, ha csak tudósítana egyes eseményekről, de az író mindenben a lényeg origóját keresi. Ezért izgalmas és irgalmas is lesz egyben minden írása, mert egy elszakadt népcsoportunkkal, a kivándorolt magyarokkal tart egy-egy rövid pillanatszerűt: a Sarasotai Kossuth Klub elnök asszonyával, Kisvarsányi Évával és az ugyancsak '56-os menekült férjével, professzor Kisvarsányi Gézával; a köz javára önzetlenül adakozó Árvay Györggyel; a Wass Albert-estet megáldó Lukácsi Lászlóval; szakácművészekkel, természetvédőkkel; hős papokra emlékezik, s kinyitja ablakát a fekete-fehér múltba, benne Irinyi Jánosra, aki a gyufát feltalálta. Eközben fájdalmas a gondolata is, hogy mi lett a Mikszáth téren élő feltaláló *fa gyűjtőjének* termékéből, mikor manapság szerencsétlen lengyel gyufával kínlódunk, és szitkozódunk. És mi lett a nagy múltú Tibetből, amelyre maga az író is keresi a választ, amely téma meglehetősen anakronisztikus, még emlegetése is az Magyarországon, ahol erőteljesen nyújtózkodik Kína, és senki nem meri megkérdezni a Vörös Birodalomtól: mikor vonulnak ki a megszállott Tibetből? Egyáltalán: mi jönni szállták meg az ősi, szakrális földet?

De ugyanígy lebbenti fel a feledés fátylát az indián rezervátumokról, a leigázott, kismizett őslakosok húsba vágó gondjairól, s emlékezni hívja olvasóit a Világ Csendőrállamának múltjába, amikor a II. világháborúban a japánok számára internáló tábor hoztak létre és tartottak fenn *5 államban 4 éven át, összesen tíz helyszínen, 120 ezer japán származású egyén (2/3 részben amerikai állampolgár)* becsúfolásával (Manzanar).

Nem csendélet-csinosítgatás tehát Bitskey Ella könyve. Sok áthallás van benne korunk Magyarországnak történelmi palettájára (Makfalva; földekkel átverés; kiscsirkékkel, kacsákkal a szegénység felszámolásáért; postahivatalok bezárása; bábás szülés problematikája gróf Hugonnai Vilma példáján át). Sok áthallás nyújtózkodik egy-egy oldalon a mába, a mai Magyarország valóságába, de éppen ettől izgalmas és kihívó ez a mozaik mozi.

Mély hittel van megírva minden momentum. Hittel, amely életet ad nekünk, és amely életet teremt körülöttünk is. Minden írása mozgalmas, és ebben a keretben lüktet: valamit valamiért, valakikért megírni, hogy vigaszt adjon a szenvedésekben, lehetőséget az útkeresésben, egyáltalán minden pillanatban, ami ajándékkul elénk van tárva egy kirándulás, egy hosszú utazás által.

Bitskey Ella útmutatás is a tévelygőnek, hogy benne megnyhüljön a szomjúhozó. Mert tudja, hogy a hívó olyan, mint az őrtorony: fel lehet nézni rá, és a közelében távolabbra lehet látni, egészen Istenig. Ilyen őrtornyokat épít az író, s rajta az olvasó mindenén túllát, akár a Megváltójáig, mint Bitskey Ella által említett másik író, Fáber Erika (Connecticut) által is, egészen a Könnyező Szűz Máriáig.

Egyenként és közösségként is feladatunk mind erősebben növekedni fog, ahogyan az emigráció elgyengül. Bitskey Ella küldetésének jelölte ki, hogy minden korosztály és réteg számára érthetően és vonzóan írjon. Ez a hit hatja át még 80. életéve után is. A hit sóvá és világosságá tesz, valami pluszt, mennyeit ad ebbe a világba. Ezen az úton jár és ír ő is. Általa ismerjük fel: Ilyen-e a mi hitünk? Hasonló, de lehet, hogy pontosan ilyen!

Ő Kihívott. Kihívott lett ebből a megromlott, gonosszá lett világból. Először kimenekül 1952-ben Salzburgba, majd 1988-ban Kaliforniába, s végül 1998-ban Floridába. Kezdetben a Szabad Európa Rádió munkatársaként tudósított a nyugati világból, majd közvetlenül a kisebbségi közösségek körében teremtett kapcsolatot a magyar kulturális élettel. Azért alkot, hogy megcsendesítse a rohanást, megszelídítse a hatalmas indulatokat. Valamiféle tökéletesség munkál benne. Eközben nem tolja magát előre, de mindig érezni, hogy ott van a cselekmény közvetlen közelében, ahol éppen jegyzetel, vagy csak tervezi a leírandó sorokat.

E mű olvastán nem kétséges, hogy be tudja-e tölteni küldetését, amire kihívott. Ő emberi lelkeket ment, cselekedeteket dokumentál az örök élet számára, az egyetemes magyar kultúra számára. Eközben természetvédő hevülettel járja körbe Everglades mellett az óriási cukornád-telepeket (e sorok íróját különösen kedves vidékére vitte vissza gondolatban). Feltűnések-letűnések-eltűnések fogásába kerülve ír egykori szakmákról, speciális munkákról: kézi szivarkészítés (Ybor City); juharszirup hagyományos kinyerése; feledésbe merült gasztronómiai különlegességek; indián rezervátumok lecsendesedett világa; szivacs vadászok emberpróbáló munkája. Számos esetben nyit be kiállító termekbe, és a kulturális örökségek lényeges létre hívja fel olvasói figyelmét, mikor egy-egy tárlatról készít összegzést. (Vatikán-Florida; Balloa Park).

„Ha száz zongorát egymáshoz hangolnának, valószínűleg nem lenne szép hangzása, ha egyszerre megszólaltatnák azokat. De ha mindegyiket a hangvillához hangolják, akkor nem lesz különbség a hangjuk között, és mindegyik ugyanúgy fog

szólni” (Nagy Sándor lelkész). Nos, ilyen Bitskey Ella kötetbeli hangolása. Egy szép dallam, mely hamisítatlanul magyar és lelki. Máté 18:19-ben mondja Megváltónk: „Bizony mondom néktek azt is, hogy ha közületek ketten egyetértenek a földön mindabban, amit kérnek, azt mind megadja nékik az én mennyei Atyám.” Az olvasók egy szimfóniában vannak a mű olvastán az anyaországban és a távoli választott hazában is. Ez a komponálás legnagyobb sikere. Mert mindkettőt ugyanahhoz a hangvillához hangolták, ez az egyik feltétele a szimfóniának, és egymással is összhangban állnak. Megszólal: a szép! És ha ez a szimfónia egy közösségben szólal meg, mert a gyülekezet valamennyi tagja ráhangolódott, akkor a magyar gyülekezet szép, vonzó, követésre méltó írásra talál.

Bitskey Ella így lesz példává minden elsodródott magyar számára egész Amerikában, s legújabbán az európai szerencsepróbálók körében is. Ő tudja jól, hogy a világ nem lesz sosem ilyen és ennyire lehetséges, mert tudja, hogy minden eltűnik azon a ponton, ahol ő élt, teljesített szolgálatot a magyar közösségben, ezért átérzi: valakinek meg kell állítania egy rövid időre az órát, és lejegyezni mindent, ami ott történik. Ez a felelősség együtt ébred abban a keserűségben, hogy egyedül ezt nem tudja megtenni, mert annyi az esemény, és nagyon kevés a tollforgató. Fájdalom, hogy mennyi, de mennyi történet esik ki az idő metronóm kíséretében, míg a homokórán lehull megannyi magyar élet, és megannyi közösségi cselekedet tűnik el a semmibe. Ezért kell nagyon megbecsülni Ella asszonyt, mert százezrek helyett végzi a nemzet-történelem palettáján a dokumentálást. Kötetében 110 fejezetben éled újra valami nagyszerűség, a megismételhetetlenség listájáról a fekete-fehér múlt (városképekkel, szállodákkal, emberekkel) és a színes, kézzel fogható, szemet gyönyörködtető jelen. Ez az ő szimfóniája!

Szolgálatának betöltése teljes képtelenség Isten Lelkének folyamatos áldása, vezetése, ereje, világossága nélkül! Emberileg lehetetlen az ő vallomása, hogy minden cselekedetet, történetet, hirtelen találkozást egy jelenséggel leírjon. Mégis, legalább megpróbálja. Meglátja azt az utat, amelyen ő akar tudósítani, figyelmünket vezetni. Hatalmas elhatározás és gyönyörű eredmény ez a 220 oldalas jegyzet.

Nem tudni, ki milyen hőfokon olvassa ezt a könyvet. E sorok írójaként minden mozaik nagyon élvezetes volt, s nem csak azért, mert számos helyet újra bejártam gondolatban, ahol megfordultam, de mind a 110 leírás magával ragadó élményt jelentett.

(Szent Maximilian Lap- és Könyvkiadó, Miskolc, 2017)

Kovács Daniela

Térdelhajtva József Attila emléke előtt

Ünneplőt öltünk

Ma lombot tűznek águkra a fák,
a bokrok zöldjén gyémántfény lobog,
könnyű a csend, a Duna lágy habját
fésüli át az aranyló homok.

Ünnepre készül a magyar lélek,
a gondcserjén ma rigmus csirázik,
sietek, ha árnyékkodba érek,
tán szívem kertje is kivirágzik.

Sietek. Mint láncát eldobált rab,
mint orgonán a zajtalan futam,
s nézd, könnyed árnyként, min a fény átcsap,
lelkem lelked ablakához suhan.

Ó, ha ma látnád magad, ha látnád,
hogy minden száj fölött neved ível,
széttépnéd a fekete múlt láncát,
és nem cserélnél sorsot senkivel.

Hisz általad lett ünnep a líra,
a költészet ma miattad érték,
s ma úgy tekintünk csillagainkra,
mint sajátjaira fönn a kék ég.

Acélos bizonyossággal

December három. Az Idő megáll,
gyászba borul a sápadt téli ég,
hetvenkilenc év fanyar füstje száll,
s belenyuvad az egész délvidék.

A sínek mentén fakó, ködös fény
támolyog árván. Valamit keres.
Lüktetni kezd a szilárd, tömör fém,
fölötte már a múlt szárnya verdes.

Egyre csak rí, panaszos jajszavát
tördeli-hordja a dermesztő szél,
bejár minden árnyéklakta tanyát,
s mindenkinek Rólad, Rólad beszél.

Égő lángként gyötri, marja mellét
a hetvenkilenc éves szegényfolt.
Koholmány! – szajkózza. Mesebeszéd!
Nem önkezü halál. Baleset volt!